

Nya Nationalmuseum, inifrån och ut

En beskrivning av Nationalmuseum
och ändamålsfastigheten på Blasieholmen
idag och imorgon

Foto Hans Thorwid Nationalmuseum

Omslagsbild foto Hans Thorwid Nationalmuseum

Förord

Regeringen har uppdragit åt Statens Fastighetsverk att göra en förstudie för genomförande av renovering och ombyggnad av Nationalmuseibygnaden på Blasieholmen i Stockholm. Uppdraget skall utföras i samråd med lokalbrukaren, myndigheten Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde. Nationalmuseibygnaden på Blasieholmen är en ändamålsfastighet och det ligger i uppdragets natur att arbetet sker så nära brukaren av lokalerna som möjligt. Statens Fastighetsverk och Nationalmuseum samarbetar därför i ett konsortium och betraktar samarbetet som ett jämbördigt förhållande.

Regeringsbeslutet klargör dock inte den framtida användningen av byggnaden på Blasieholmen. SFV och NM har därför gemensamt gjort tolkningen att Nationalmuseum skall fortsätta verka i denna. Nationalmuseums bidrag i samarbetet blir då att beskriva ändamålsfastigheten ur ett verksamhetsperspektiv. Vi har kallat den arbetsprocessen *inifrån och ut*.

Regeringsbeslutet beskriver inte vad som inkluderas i fastigheten. SFV och NM har därför valt att inkludera Annexet och en eventuell rivning av denna, liksom rivningar av vissa av 1900-talets byggnadsstrukturer i fastigheten. Regeringsbeslutet nämner dock att en fastighetsteknisk serviceanläggning kan placeras utanför byggnaden om detta bedöms vara tekniskt och ekonomiskt fördelaktigt.

Föreliggande text syftar till att klargöra förhållandet mellan verksamhet och fastighet som en dynamisk, föränderlig relation med stor potential för framtiden. Förstudiens uppgift blir därefter att utifrån gemensamt fastställda bevarandevärden undersöka vad som kan respektive måste göras i byggnaden för att den skall kunna uppfylla ändamålskraven flera decennier framåt i tiden. Förstudien skall däremot inte undersöka vad som skall ske med de verksamheter och samlingar som inte kan inrymmas i den befintliga ändamålsfastigheten på Blasieholmen. Detta bereds i museets parallella, interna arbete med verksamhet och mål för framtiden, vilka ligger till grund för de prioriteringar som framförs i dokumentet.

INNEHÅLL

5	Del 1. Nationalmuseums aktuella uppdrag och verksamhet
7	Organisation
7	Organisationsplan 2008
8	Bevarande
8	<i>Samlingarna</i>
8	<i>Statens porträtt- och slottssamlingar</i>
9	<i>Konservering</i>
9	Tillgänglighet
10	<i>Utställningar och lån</i>
10	<i>Pedagogik</i>
11	<i>Foto</i>
11	<i>Marknad</i>
12	Kunskapsuppbyggnad
12	<i>Forskning, arkiv och bibliotek</i>
13	Säkerhet, teknik och transport
14	Administration
14	Överintendentens kansli
15	Del 2. Nationalmuseibygnaden på Blasieholmen
19	Verkshöjd och kulturhistoriska värde
19	Ändamålsfastighet och allkonstverk
22	Dagsljusprincipen
25	Lokalbristen – en ändamålsfastighet med för många ändamål
27	Tankemodellen, inifrån och ut
28	Referenstexter
29	Del 3. Nya Nationalmuseum 2020 – vision och mål
30	Externt – publikt
30	Samlingarna
31	Internt – arbetsplats och miljö
32	Lokaler
34	Internationella och nationella krav
38	Lokalkonsekvenser
40	Generella krav lokaler
40	<i>Klimat</i>
41	<i>Säkerhet</i>
42	<i>Logistik</i>
43	Lokaltyper Nationalmuseibygnaden, ”Dialogprogram”
47	Del 4. Framtidens museum – en omvärldsfråga
48	Konstens offentliga och tillgängliga rum: en demokratifråga
49	Publikintresse och medborgarstöd
51	Internationell stadsförnyelse: Bilbao-effekten
52	Internationell stadsförnyelse: Tate
53	Substans före yta: arkitektur som lyfter innehållet
54	The Capital of Scandinavia?
55	Integration och kontinuitet: konstarnas samband och kreativitetens flöde
56	Samlingarna: nyckel till framtidens värden

Del 1. Nationalmuseums aktuella uppdrag och verksamhet

Skåp, *Unik Standard*, Folkform. Foto Erik Cornelius Nationalmuseum

Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde är en statlig myndighet med uppgift att främja konsten, konstintresset och konstvetenskapen. Myndigheten ska särskilt levandegöra de äldre konstformerna och deras samband med den nutida konsten och samhällets utveckling samt verka för konstnärlig och kulturell förnyelse.

Statens konstsamlingar är en viktig allmän resurs som belyser vår gemensamma historia och ger perspektiv på nutida och framtida samhällsfrågor. Nationalmuseums samlingar och verksamhet skapar en arena för upplevelser och debatt om historiska och dagsaktuella frågor.

Myndighetens uppdrag kan omsättas till ett citat av Peter Cornell som i Nationalmuseums alternativa guide (under tryckning) säger: *Jag brukar intala mig att Nationalmuseum är ett museum för samtidskonst; jag vill aldrig tviola på det. För om det nu är betraktaren som gör, eller i alla fall aktualiserar konstverket, så finns det bara samtidskonst – allt annat är betraktarens lättja. Årtal är ovidkommande.* Nationalmuseum är Nordens största konst- och designmuseum och har i sin vård omkring 700 000 föremål. Samlingarna innehåller äldre europeisk bildkonst från 1500-talet till sekelskiftet 1900 samt porträttkonst, konsthantverk och design från 1500-talet fram till nutid. Samlingarna utvecklas och fördjupas kontinuerligt, vilket innebär att ungefär ca 300 verk varje år införlivas genom donationer eller nyförvärv bekostade av donationsmedel.

Förutom de samlingar som har sin hemvist i byggnaden på Blasieholmen förvaltar myndigheten föremålssamlingar på en rad andra platser i landet. Prins Eugens Waldemarsudde är en särskild enhet inom myndigheten. Nationalmuseum ansvarar inom sig för Statens porträttsamlingar på Gripsholms slott, samt bildkonst och föremål på bl.a. Drottningholm slott, Gripsholm slott, Strömsholm slott, Gustav III:s Antikmuseum, Leufsta bruksherrgård, Läckö slott, Museum de Vries, Nynäs herrgård, Rosersbergs slott och Ulriksdals slott med Orangerimuseet samt porslinsamlingarna i Gustavsberg. Ansvarsområdet sträcker sig även utanför rikets gränser då myndigheten svarar för Tessin-institutets samling på Centre Culturel Suédois i Paris. Nationalmuseum förvaltar dessutom konstverk deponerade på olika offentliga institutioner i Sverige, samt på svenska ambassader och konsulat runt om i världen.

Varje år produceras inom Blasieholmsbyggnaden två stora utställningar med delar av samlingarna och inlån av konstverk från internationella museiinstitutioner, några mindre forskningsinriktade utställningar samt en stor utställning av konsthantverk och/eller design. Varje sommar görs en hängning eller utställning anpassad för den internationella publiken.

Museet bedriver ett strategiskt arbete mot skolan som vi ser som en viktig målgrupp. Den pedagogiska verksamheten riktar sig i övrigt mot allmänheten i form av visningar, seminarier, konstskolor, specialutställningar mm. I museibygnaden på Blasieholmen arbetar idag ca 100 personer. Antalet medarbetare i Stockholm är dock större, men på grund av platsbrist i Nationalmuseumbyggnaden har ett antal funktioner utlokaliseras. Arbetsplatser för administration, ekonomi, utställningar och lån, fotoarkiv och avdelningen för statens porträtt- och slottssamlingar samt avdelningen för forskning, arkiv och bibliotek finns på Skeppsholmen. Nationalmuseum har också externt belägna magasin.

Bland museets medarbetare finns bland annat intendent, konstpedagog, konservatorer, tekniker, packmästare, chaufförer, fotografer, bibliotekarie, arkivarie, forskare, administrativ personal, informatörer, frontpersonal i kassa och butik samt personal med ansvar för lokaler och säkerhet.

Organisation

Nationalmuseums uppdrag avspeglas i organisationen. Kärnverksamheten tar hand om det praktiska uppdraget att bevara, tillgängliggöra och bygga kunskap kring vårt gemensamma internationella kulturarv. De tre uppdragen är intimt förknippade med varandra och kan egentligen inte särskiljas. Stödverksamheten skapar förutsättningar för att kärnverksamheten kan uppfylla myndighetens uppdrag.

Utifrån Nationalmuseums organisationsplan följer här en presentation av myndighetens verksamhet. Organisationsplanen visualiserar idén att stödverksamheterna fungerar som en gemensam jordmån för kärnverksamheterna, som med detta stöd odlar och omsätter uppdragen med betraktaren i centrum.

Bevarande

Det uppdrag som inom Nationalmuseums organisation kallas Bevarande omfattar tre avdelningar: Samlingarna, Statens porträtt- och slottssamlingar samt Konservering. Alla tre avdelningarna arbetar direkt med museets föremålssamlingar. Arbetsuppgifterna syftar till att förvalta, vårda, registrera och på skiftande vis presentera samlingarna för olika publikgrupper. En annan lika central del av verksamheten är att fortlöpande inhämta nya kunskaper inom olika samlingsområden och att inom forskningsorganisationens ram vetenskapligt bearbeta och publicera samlingarna.

I samarbete med Statens porträtt- och slottssamlingar administrerar och verkställer Samlingarna utlån av museets föremål. Båda dessa avdelningar bevakar konstmarknaden och föreslår nyförvärv samt registrerar och dokumenterar nyaccessionen. Samlingarna dokumenteras också digitalt. Avdelningarna ger service åt forskare och allmänhet. Utöver administrationen och ansvaret för att visa samlingarna, arbetar tjänstemännen vid Samlingarna och Statens porträtt- och slottssamlingar med att producera tillfälliga utställningar med tillhörande publikationer. Avdelningarna skall hålla en internationellt hög nivå i allt arbete med samlingarna.

SAMLINGARNA

Avdelningen förvaltar de delar av statens konstsamlingar som inte ingår i Statens porträtt- och slottssamlingar. De konstsamlingar som hör till Samlingarna är indelade i tre materialområden: måleri och skulptur, teckning och grafik samt konsthantverk och design. De materialområden innehåller i sin tur en rad undergrupper av föremål som sammantaget omspannar tiden från antiken till idag samt inbegriper både nationell och internationell konst och design. Samlingarna består i dag av ca 250 000 inventarienummer (ett nummer kan innehålla flera föremål). Därutöver finns ca 370 000 icke inventarieförda föremål av olika kategorier. Totalt beräknas samlingarna av måleri och skulptur, teckning och grafik samt konsthantverk och design uppgå ca 700 000 föremål.

Personalstyrkan uppgår till sammanlagt 14 årsarbetskrafter. Personalens kontorsarbetsplatser och sammanträdesrum finns i dag i Nationalmuseums byggnad på Blasieholmen samt (från 2009) på Skeppsholmen.

STATENS PORTRÄTT- OCH SLOTTSSAMLINGAR

Statens porträtt- och slottssamlingar består av nio samlingar fördelade på en rad olika platser i Stockholm och runt om i landet. Avdelningen har sex samarbetsparter med vilka man måste stämma av verksamheten. De kungliga lustslottssamlingarna dominerar verksamheten med Statens porträttsamling på Gripsholms slott främsta arbetsuppgift. Statens porträttsamling är världens äldsta nationella porträttgalleri. Visningsverksamheten på Gripsholms slott är en viktig del av avdelningens arbete. Avdelningen har även ansvaret för museets miniatyrsamling, vilket är naturligt med tanke på att den huvudsakligen består av porträtt. Miniatyrsamlingen är världens största i sitt slag.

Samlingarna på Strömsholm, Rosersberg, Drottningholm och Ulriksdal är historiskt slutna på samma sätt som antiksamlingen i Gustav III:s Antikmuseum. Mera heterogena till sitt innehåll är samlingarna på Nynäs och Läckö, som både består av bildkonst och konsthantverk. Samlingarna utgörs av ca 25 000 inventarieförda föremål.

Personalstyrkan uppgår till sammanlagt 4 årsarbetskrafter. Personalens kontorsarbetsplatser och sammanträdesrum finns (från 2009) på Skeppsholmen.

KONSERVERING

Konserveringsavdelningen ansvarar för vård och konservering av föremålen. Stor vikt läggs på det förebyggande arbetet så att föremålen förvaras, hanteras och visas utan att skador uppkommer och att riskerna minimeras samt att nedbrytningen sker så långsamt som möjligt. Avdelningen är involverad i Nationalmuseums samtliga verksamheter där det fysiska konstföremålet ingår. Det innebär bland annat att den har en nyckelroll vid utlån och i utställningsprojekt. I ansvarsområdet ingår att utveckla och förbättra klimat- och ljusförhållanden i museet. En grundläggande del av verksamheten är dokumentationen i text och bild av materialtekniska undersökningar och analyser, samt av föremålets kondition och utförda konserveringsåtgärder. Det ingår i ansvaret att ta del av ny kunskap, vilket uppnås genom nationella och internationella kontakter samt genom att delta och medverka i seminarier, kurser och konferenser inom området. Avdelningen medverkar även i projekt initierade av forskningsavdelningen.

Målsättningen är att arbeta med hög internationell standard samt att undersöka och i framtiden även bedriva forskning om konserveringsmetoder, om föremålets material, teknik och fysiska kondition. Avdelningen tar emot praktikanter från konservatorsutbildningar i Sverige och andra länder. Den initierar och genomför kortare och längre projekt med hjälp av extraanställda konservatorer. Dessutom bedrivs en viss uppdragsverksamhet, företrädesvis för andra statliga myndigheter.

I avdelningen ingår konserveringsateljéer för konst på papper, porträttminiatyrer, måleri, ramar, möbler samt skulptur och konsthantverk. Personalstyrkan uppgår till 14 årsarbetskrafter. Konserveringsateljén för konst på papper finns idag i Nationalmuseums huvudbyggnad. Övriga ateljéer är placerade i Annexet.

Tillgänglighet

Den verksamhetsgren som inom Nationalmuseums organisation kallas Tillgänglighet är organiserad i fyra avdelningar med målsättning att nå fler och nya besökare genom ökad delaktighet och tillgänglighet till samlingar och utställningar. Avdelningarna benämns Utställningar och lån, Pedagogik, Fotoavdelningen samt Marknadsavdelningen.

UTSTÄLLNINGAR OCH LÅN

Avdelningen samordnar Nationalmuseums hela utställningsverksamhet. Den tillhandahåller administrativt stöd till utställningarna som bedrivs i projektform och som tar resurser från hela museets organisation. Avdelningen har hand om den övergripande planeringen avseende tid och resursfördelning inom museet samt utarbetar underlag för budgetbeslut. Den ansvarar också för logistiken gällande transporter av föremålen och kurirer. Inom avdelningen finns också funktionen utställningsdesign som förbereder installation av de tillfälliga utställningarna och omhängningar i de permanenta samlingarna genom att virtuellt ”hänga” dem i ArchiCAD. Inom funktionen pågår för närvarande ett pilotarbete med att lansera några av museet mest kända verk i den virtuella miljön Second Life.

I uppdraget ingår att vara en resurs gällande exponering och hantering av Nationalmuseums samlingar i samarbete med internationella museer, statliga myndigheter, läns museer och konstmuseer. Detta sker genom utlån av samlingarna till utställningar samt genom långtidslån (tidigare kallade depositioner). Nationalmuseum arbetar sedan 1917 med en omfattande långtidslån. Syftet är att göra fler konstverk tillgängliga än de som kan visas i Nationalmuseums fasta visningsplatser. Museet lånar framförallt ut konstföremål till andra museer och statliga myndigheter samt ambassader, där konstverken kan ges en offentlig placering i en representativ miljö med god säkerhet.

Personalstyrkan uppgår till sammanlagt 7 årsarbetskrafter. Kontorsarbetsplatser och sammanträdesrum finns i dag på Riddargatan.

PEDAGOGIK

Den pedagogiska verksamheten vid Nationalmuseum har som mål att med hjälp av olika metoder skapa delaktighet och tillgänglighet till samlingar och utställningar. Detta sker genom kontinuerlig metodutveckling och strategiskt målgruppsarbete. Metodutvecklingens syfte är att skapa goda förutsättningar för lärande, upplevelse och eget skapande. Målgruppsarbetet syftar till att stimulera såväl förstagångsbesök som återkommande besök, såväl fysiska som via nätet, inom målgrupperna.

Pedagogikens utgångspunkt är att med betraktaren i centrum erbjuda olika slags aktiviteter för lärande och upplevelser inom vilka man

- presenterar och diskuterar samlingarnas historiska och samtida kopplingar,
- presenterar och diskuterar konstnärliga medier, tekniker och tillkomstprocesser,
- presenterar och diskuterar konstens existentiella, etiska, estetiska och mångkulturella sammanhang,
- uppmuntrar till kritiskt bild- och formseende, samt
- uppmuntrar till eget skapande.

Den traditionella visningsformen dominerar utbudet för vuxengrupper, men för skolan utvecklas ständigt andra och nya metoder för att möjliggöra för alla skolformer att nyttja museet som en läranderesurs, oavsett ekonomisk situation eller geografiskt läge. Till sitt förfogande har verksamheten en ateljé för skapande verksamhet och här arrangeras årligen kurser och program för både barn och vuxna. Verksamheten i Ateljén syftar till att genom praktiskt

arbete ge en konkret förståelse av bilden och formen och ge möjlighet att kommunicera det egna bildspråket.

Inom den pedagogiska verksamheten finns museets bokningsfunktion. Genom denna sker alla bokningar av visningar och evenemang. Bokningen har också regelbunden kontakt med de 10–15 externa pedagoger som är knutna till avdelningen. Avdelningen med ateljén och dess publika lokaler är placerad i Nationalmuseums entréplan. Två personer (1,5 årsarbetskraft) arbetar inom bokningsfunktionen och tre pedagogiska intendenters samt två konstpedagoger med den pedagogiska verksamheten. (4,25 årsarbetskrafter).

FOTO

Inom Fotoavdelningen ryms enheterna Fotoateljén och Fototeket med Svenska Porträttarkivet. Fotoateljéns verksamhet utgörs av fotografering och bildbearbetning av föremål ur museets samlingar och av inlånade föremål till utställningskataloger. I dag sker all dokumentationsfotografering digitalt.

Fototeket och Fotoateljén förser interna och externa kunder med bilder samt underhåller, vårdar och bygger upp fotografiska arkiv över museets samlingar samt det svenska porträttarkivet, SPA. Fototeket rymmer idag en omfattande bildsamling med bland annat ca 150 000 svartvita fotografier över Nationalmuseums samlingar och dess historia. Här finns också det Svenska Porträttarkivet som sedan 1916 dokumenterar porträtt föreställande svenskar eller porträtt utförda av svenska konstnärer. Unikt museiologiskt material är också den fotodokumentation som omfattar Nationalmuseums utställningar från och med 1907.

Fotoateljén är belägen i Nationalmuseums annex och där arbetar fyra fotografer (3,20 årsarbetskrafter). Fototeket med SPA är öppet för allmänheten och finns på Riddargatan 13. Där arbetar fem handläggare (4,75 årsarbetskrafter).

MARKNAD

Avdelningen är uppdelad i marknad, formgivning, webbplats och intern service. Marknadsavdelningen ansvarar för varumärket Nationalmuseum. Marknadschefen samordnar kampanjer för Nationalmuseums utställningar, samlingar, programverksamhet och övrig riktad verksamhet. Marknadschefen är ansvarig för den grafiska profilen, publikundersökningar, skyltgruppen samt framtagning och upphandling av reklam. Formgivaren arbetar med kataloger, skyltar, texter, annonser och foldrar. Webbredaktören är ansvarig för webbplatsen. I intern service ingår posthantering, telefoni, allmän service samt museets tryckeri och adressregister.

Personalstyrkan uppgår till 7 årsarbetskrafter. Kontorsarbetsplatser och sammanträdesrum finns idag i Nationalmuseums byggnad på Blasieholmen.

Kunskapsuppbyggnad

Den verksamhetsgren som inom Nationalmuseums organisation kallas Kunskapsuppbyggnad omhänderhas av Avdelningen för Forskning, arkiv och bibliotek.

Forskningsverksamhetens främsta uppgift är att organisera forskning och utvecklingsarbete inom museet. Verksamheten sker i projektform och varje projekt har sin ekonomi. Forskningen finansieras genom externa medel. Forskningsprojekten diskuteras och utvärderas i ett forskningsråd samt genom seminarier där även de konstvetenskapliga institutionerna vid universiteten är representerade.

Forskningsprojekten som i huvudsak inriktas på museets samlingar och på museiologiska frågor utmynnar som regel i publikationer, symposier och i utställningar. Såväl externa forskare från universitet och högskolor som fast anställd personal inom museet driver eller medverkar i projekten. Antalet forskningsprojekt uppgår i dagsläget till 12 stycken, vilket medför täta kontakter med museer och universitet nationellt och internationellt. Efter som forskningsprojekten resulterar i olika typer av publikationer såsom resonerande kataloger, beståndskataloger, utställningskataloger, årsböcker och symposieskrifter ansvarar avdelningen för samordningen av museets publikationer.

Nationalmuseums arkiv som är öppet för allmänheten består av ett myndighetsarkiv, ett konstnärsarkiv (handskriftsarkiv) och av målerisamlingens dokumentationsarkiv. Myndighetsarkivet omfattar museets löpande handlingar från 1866 och framåt. Konstnärsarkivet som består av material om enskilda konstnärer, konstverk, byggnader, korrespondens och av forskningsarbeten omfattar handlingar från 1700-talet och framåt fördelade på fyra olika samlingar: Biograficasamlingen, Topograficasamlingen och De enskilda arkiven. Dokumentationsarkivet innehåller relevant arkivmaterial om verk i Måleri- och skulptursamlingen vid Nationalmuseum.

Konstbiblioteket som är ett av Nordens största specialbibliotek för konst, är öppet för allmänheten. Det utgör en intern resurs i forsknings- och utställningsarbetet vid Nationalmuseum och Moderna Museet samt en extern resurs för universitetsforskare, museimän, konstnärer och för allmänheten. Biblioteksbeståndet som främst täcker tidsperioden från renässansen till idag speglar Nationalmuseums och Moderna Museets samlingar och verksamheter. Bibliotekets finansiering fördelas mellan Nationalmuseum och Moderna Museet. En stor del av boksamlingen bestående av bland annat konstnärsmonografier, utställningskataloger, samlingskataloger och av auktionskataloger finns magasinerad och måste beställas fram.

Personalstyrkan vid Avdelningen Forskning, arkiv och bibliotek uppgår för närvarande till 9 tillsvidareanställda, varav två är postdoktjänster till 75% finansierade av Vitterhetsakademien och Riksbankens jubileumsfond. Till denna personalstyrka tillkommer ett varierande antal forskare som är externfinansierade via medel från olika stiftelser och fonder. Avdelningen har sina arbetsplatser i lokaler på Skeppsholmen.

Säkerhet, teknik och transport

SÄKERHET

Säkerhetsfunktionen ombesörjer och upprätthåller säkerheten för personal, besökare, byggnader och samlingar. Säkerhet handhar alla lokalfrågor i löpande verksamhet rörande ombyggnad/renoveringar och är museets dagliga kontakt mot SFV och övriga hyresvärdar. Funktionen företräder Nationalmuseum i hyresgästmöten och ansvarar för uppföljning av drift och underhållskostnader liksom avtal med säkerhetsleverantörer och hyresvärdar.

Säkerhetsfunktionen består av 2 tjänster som har sina kontorsarbetsplatser i Nationalmuseums byggnad på Blasieholmen

TEKNIK

Tekniska enhetens arbetsuppgifter består av att installera konst och bygga utställningsscenografi inklusive ljussättning. I uppgifterna ingår också att ansvara för ner- och upppackning av konstföremål samt att ansvara för museets föremålmagasin. Avdelningen ansvarar vidare för skötsel och teknik i hörsalen samt museets belysning.

Enhetens arbete lider idag av den gamla museibygnadens brist på fungerande logistik. Museets packverksamhet hanterar stora mängder in- och utlån, till såväl tillfälliga utställningar som mer permanent verksamhet. Det kan förekomma lådor som väger upp till 500 kg. Då det saknas travers sker idag dessa lyft och förflyttningar tack vare ”improviserad teknik och uppfinningsrik, van personal”. Idag ligger Nationalmuseums lastintag i borten änden av annexet. Det är ofta trångt i korridorerna och svårt att komma fram. Dörröppningarna i annexet är olika stora vad gäller höjd och bredd vilket leder till problem med att förflytta större lådor. I ett redan trångt lastintag ska konsthantering samsas med mottagning av andra transporter, såsom stora volymer med böcker och andra leveranser till butiken. Även andra entreprenörer är hänvisade till samma lastintag. Av säkerhetsskäl och för skydd mot regn och kyla bör omlastning av kontransporter ske inomhus. Den möjligheten finns inte idag.

Tekniska enheten består idag av 10 tjänster som har sina kontorsarbetsplatser i Nationalmuseums byggnad på Blasieholmen.

TRANSPORT

Funktionen är gemensam med Moderna Museet. Arbetsgivaransvaret vilar dock på Nationalmuseum. Uppdraget är att med hög säkerhet transportera konstföremål såväl internt som externt. Bland externa uppdragsgivare kan nämnas Läns museer, lokala museer, konsthallar, privatpersoner. Målet är att sörja för säkra transporter åt uppdragsgivarna. Transporter sker både inom och utomlands. Enheten är stationerad på Nationalmuseum med 3 tunga fordon och en mindre skåpbil samt en postbil.

Här finns av 7 anställda som är stationerade i Nationalmuseums byggnad på Blasieholmen.

Administration

Administrativa avdelningen innefattar funktionerna ekonomi, registratur, personal och IT. Avdelningen ansvarar för sedvanlig myndighetsadministration såsom registrering, redovisning och övriga ekonomi-frågor, IT-drift och -support, personaladministration, övriga personalfrågor och kontakter med personalorganisationer samt förvaltningskunskap och upphandling. Avdelningen leder budgetprocessen och samarbetar med Överintendentens kansli för att planlägga, följa upp och optimera resursnyttjandet i verksamhetsplaneringen. Avdelningen samordnar också myndighetens miljöledningsarbete.

Personalstyrkan uppgår till knappt 9 årsarbetskrafter. Kontorsarbetsplatser och sammanträdesrum finns i dag på Riddargatan. IT-funktionens kontor och museets serverhall är placerad i Nationalmuseum på Blasieholmen.

Överintendentens kansli

Överintendentens kansli har samordnings- och uppföljningsansvar för myndighetens hela verksamhet, strategiska arbete och utställningsplanering.

I kansliet ingår även chefen för försäljning, sponsring, donationer och tillgänglighetsfrågor. Samordningsfunktionen bereder frågor rörande myndighetens bygg- och lokal-försörjning, samt biträder Överintendenten med projektledning i den interna projektplaneringen av ombyggnadsprojektet på Blasieholmen.

Sekretariatet expedierar ingående och utgående ärenden, bereder och dokumenterar ledningsgruppens verksamhet, tidsplanerar och administrerar överintendentens möten och resor samt utgör administrativt till myndighetens gemensamma interna och utåtriktade aktiviteter.

Samordningsfunktionen bereder och följer upp myndighetens rapporteringskrav, remissarbete, verksamhetsplanering, revision och utförelsetillstånd. Funktionen utgör ett nav i inkommande myndighetsuppgifter samt leder ledningsgruppens samordningsarbete och strategiska museiutveckling. Informationsfunktionen hanterar organisationens budskap, ansvarar för museets kontakter med svenska och utländska medier samt ger allmän informationsservice externt och internt. Funktionen har också en central roll i myndighetens krishantering. Informationsfunktionen verkar för att språket i extern information är klart och begripligt samt är delaktig i på vilket sätt besökarna ska erbjudas information om museet. Sponsring och försäljning hanterar Nationalmuseums införsäljning och samarbete visavi sponsorer och donatorer. Dessutom organiseras här museets försäljning i butiken. Ett särskilt uppdrag utgörs av tillgänglighetsfrågorna samt bemötandet av kritik och klagomål riktad från besökare gentemot Nationalmuseum.

Avdelningens personalstyrka uppgår till 14,3 årsarbetskrafter varav på 7,3 i Butik och kassa. Kontorsarbetsplatser och sammanträdesrum finns i dag i Nationalmuseibygnaden.

Del 2. Nationalmuseibygnaden på Blasieholmen

Foto Hans Thorwid Nationalmuseum

Nationalmuseum på Blasieholmen slog upp portarna 1866. Byggnaden, som är ritad av den tyske arkitekten Friedrich August Stüler (1800–1865), är representativ för sin tids museikoncept. Den är ett av Stülers bäst bevarade verk och bör i första hand jämföras med de av honom ritade Neues Museum (1845) och Alte Nationalgalerie (1876) i Berlin.

Tanken var att de statliga samlingarna skulle visas i så stor utsträckning som möjligt. Museet och dess innehåll var ett odelbart helt: den stolta symbolen för rikets klenoder och högsta bildningssträvanden. Ambitionerna var lika höga som byggnaden var påkostad: medborgarnas hus reste sig som en trumpetstöt för framtiden – mitt emot det gamla enväldets kungliga palats. Placeringen vid Strömmen framhäver nämligen såväl byggnadens som verksamhetens dignitet som ett symboliskt samband. När de förstatligade konstsamlingarna flyttades över från Kungliga Slottet 1866 var det en politisk manifestation. Makt och egendom flyttade från enväldets forna maktcentrum till medborgarnas eget palats.

Museets gestaltning är en symbios mellan praktiska och symboliska idéer – ett allkonstverk där estetiska uttryck och verksamhet integrerats. Själva byggnaden är ett unikt verk, jämförligt med museets konstverk. Att ta hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värden innebär att estetiska värden måste jämkas samman med kontextuella och symboliska perspektiv.

Nationalmuseibyggnaden är en ändamålsfastighet, det vill säga en byggnad specifikt utformad för sitt ändamål. Byggnadens arkitektur och plats i stadslandskapet, interiörerna och konstsamlingarna – allt samverkade. Tanken var att sambanden skulle förstärka museets konkreta och symboliska ändamål och syftade till att förhöja upplevelsen, stimulera sinnen och motivera besökaren till fortsatt andlig utveckling.

Foto Hans Thorwid Nationalmuseum

Den storslagna vestibulen och trapphuset är museets form- och idémässiga centrum. Det är ett rum för kommunikation på flera plan. Trapphuset skär igenom byggnaden, för besökaren uppåt och bör ses som en symbol för den andliga och kulturella bildningsresan. Det började i bottenvåningens kulturhistoriska samlingar, avancerade därefter till de såkallade mindre konsterna och nådde slutligen upp till de högsta konsterna – skulptur och måleri.

Enligt Stülers ursprungliga idé representerade varje våning en speciell arkitektonisk särart, anpassad efter vad som skulle visas där. Utställningssalarna utformades för olika samlingar genom variationer av såväl rumsstorlek som gestaltning. Den rika utformningen och variationen av fönster, ljusgårdar och överljus i övervåningens utställningssalar är typiska för 1800-talets museer, som var beroende av dagsljus.

Dageröppningarnas placering och hur dagsljus från början utnyttjades speglar den ursprungliga fördelningen av verksamheten inom byggnaden. Solens vandring i salarna under dagen liksom under årstidernas olika solstånd var en förutsättning för hur rundskulpturer placerades och visades i salarna. I Nationalmuseums fall tillkom ytterligare en faktor: ljuset reflekterades i det omgivande vattnet och gav särskilt det stora trapphusets väldiga volym ett skimrande, ständigt skiftande ljus. Trapphusets ljusföring gav hela byggnaden en nästan sublim kvalitet utan egentligt motstycke bland samtidens museer i världen.

Under de 143 år som byggnaden nu har tjänat sitt ändamål har den omvandlats med det omgivande samhället. Trots samhällets hisnande förändringar under hela denna långa tid har byggnaden nyttjats kontinuerligt. Men konsekvensen av nya krav och ett föränderligt ändamål har lett till att byggnaden successivt förvanskats. Redan när museibygnaden stod klar 1866 var huset för trångt. För många funktioner hade redan från första början pressats in. Sedan dess har nya verksamheter tillkommit, såsom tillfälliga utställningar och konservering, dokumentation, konstförmedling och publik service.

Samlingarnas planenliga tillväxt gjorde inte saken enklare. I den sekellånga kampen för en utbyggnad har utrymmesproblemen bara fått temporära lösningar. Flera utbyggnadsförslag har utan framgång presenterats under 1900-talet. Det lilla annexet som byggdes på 1960-talet syftade endast till att lösa utrymmesfrågan för konserverings- och fotoateljéer. Lokalproblemen har istället fått tillfälliga lösningar genom tre typer av åtgärder: 1) utflyttning av enskilda samlingar till befintliga byggnader, 2) magasinsföring av samlingar samt 3) ombyggnad och förtätning av den gamla byggnaden.

Stora ombyggnader genomfördes 1914–20 och 1960–63. Införandet av elektricitet i början av 1930-talet underlättade för personalen och publiken särskilt under vinterhalvåret, men innebar också att konsten belystes i ett statiskt och artificiellt ljus. Från och med 1950 var museiledningen inriktad på modernistisk funktionalitet. Den historiska byggnaden skulle helt anpassas till nutidens krav. Det gick ut över den ursprungliga arkitekturen. Artificiellt ljus, vitmenade väggar, igensatta fönster och en igenbyggd södra ljusgård blev resultatet.

Rader av kompromisser och kortsiktiga problemlösningar har nu omvandlat ändamålsfastigheten till en byggnad som inte kan möta ens de mest grundläggande krav från publik och personal, och den kan inte heller tillmötesgå samlingarnas behov. Idag är byggnaden varken representativ för 1800-talets moderna museer eller ett fungerande museum för vår tid. Medborgarens stolta hus är en skugga av sig själv och ses ofta av massmedia som en symbol för ett icke önskvärt förflutet.

Ett genomgripande nytänkande måste till för att byggnaden ska kunna fortsätta tjäna sitt ändamål. På vilket sätt kan då verksamhet och byggnad kunna mötas på nytt och etablera en hållbar balans för framtiden?

Nationalmuseibygnaden på Blasieholmen är ett av 1800-talets viktigaste byggnadsverk i Sverige. Men byggnaden är också en del av ett internationellt kulturarv som måste förvaltas ansvarsfullt för att kunna överlämnas i gott skick

till morgondagens globaliserade samhälle. I ett omsorgsfullt restaurerat skick kan den inta en viktig position inom det europeiska kulturarvet från 1800-talet.

De idéer, begrepp och koncept som präglar byggnaden måste vara vägledande. Byggnadens internationella kulturhistoriska värde förutsätter att huset som allkonstverk och ändamålsfastighet respekteras. Symboliska samband måste återskapas, så att utblicken mot Kungl. Slottet säkras och att verksamheten i huset är synlig utifrån. Vidare innebär det att dagsljusprincipen så långt det är möjligt återskapas, att förbyggnader och inbyggnader avlägsnas, att publikens och personalens behov tillgodoses med respekt för byggnaden och att byggnaden sätter gränserna för föremålsexponeringen.

Men de krav som föremålen i sin tur ställer på klimat, ljuskontroll och säkerhet och teknisk hantering måste också tillgodoses. Det betyder att vissa föremålsgrupper måste förvaras och visas på annan plats om byggnaden inte uppfyller kraven. Verksamheten av idag kräver mycket mer än vad den gamla byggnaden på Blasieholmen kan rymma. Allt den gamla byggnaden inte klarar måste lösas med lokaler utanför dess murar.

Inifrån och ut, är en tankemodell som sammanfattar hur Nationalmuseums totala verksamhet förhåller sig till lokalfrågan. Lokalbehoven måste helt enkelt lösas med ändamålets nutid och framtid som utgångspunkt. Det är verksamheten som ska ge upphov till lokaler, inte tvärtom. Den vid mitten av 1800-talet hypermoderna lokalen gestaltades med verksamhetens ändamål i fokus. Om denna numera mycket gamla byggnad ska kunna tjäna ändamålet i framtiden krävs en stor flexibilitet inom ramen för tankemodellen, inifrån och ut.

Verkshöjd och kulturhistoriskt värde

Trots de förändringar Nationalmuseibygnaden genomgått är den en av den tyske arkitekten Friedrich August Stülers bäst bevarade verk och den innehåller en helhetsgestaltning karaktäristisk för europeiskt museibyggnad kring 1800-talets mitt. Byggnadens verkshöjd kan bedömas i relation till 1800-talets museibyggnader på kontinenten. Under andra världskriget förstördes många av de samtida museibyggnaderna, och när de återuppbyggdes skedde det ofta med hårdhanta restaureringar och utan respekt för 1800-talets arkitektoniska värden. Här kan museerna på Museumsinsel i Berlin ses som exempel på ändamålsfastigheter som farit illa av 1900-talets krig och förvandlats genom de senaste årtiondenas renoveringsarbete.

Nationalmuseibygnaden bör i första hand ses i relation till de av Stüler ritade Neues Museum (invigt 1845, nu under restaurering, nyinvigning hösten 2009) och Alte Nationalgalerie (invigt 1876, restaurerat 1998–2001). Nationalmuseibygnaden är ett viktigt projekt i Stülers produktion och en byggnad i vilken det i tyska museikonceptet från 1800-talets fortfarande kan upplevas och bevaras för framtiden. De förslag som utarbetas för Nya Nationalmuseum i byggnaden på Blasieholmen skall därför ta hänsyn till

det faktum att Stülers byggnad i Stockholm har en betydande verkshöjd både ur historiska, nutida och framtida internationella perspektiv.

En bärande idé är att de förslag förstudien presenterar även skall ta största möjliga hänsyn till byggnadens specifika kulturhistoriska värden. Eftersom Nationalmuseum är en ändamålsfastighet omfattar de kulturhistoriska värdena såväl den fysiska byggnaden som museets verksamhet. Museibygnaden utformades enligt de moderna principer som var giltiga vid 1800-talets mitt. Därför är också museets gestaltning en symbios mellan en rad praktiska och symboliska idéer – ett allkonstverk där estetiska uttryck och museiverksamheten integrerats.

En central tanke för förstudien måste därför vara att uppfatta byggnaden som ett unikt verk, men jämförligt med konstverk i museisamlingarna i fråga om konstnärliga och konceptuella värden. Byggnaden kan, precis som oljemålningar, skulpturer och konsthantverk, beskrivas och analyseras som ett fysiskt objekt, det vill säga med fokus på material, tekniker och utformning. Den måste dessutom analyseras i en vidare kontext och då, precis som andra konstverk, tolkas med fokus på vad byggnaden och dess innehåll vid 1800-talets mitt skulle symbolisera, inte minst dess roll för landets kulturella självförståelse.

Ändamålsfastighet och allkonstverk

Nationalmuseibygnaden är en ändamålsfastighet, det vill säga en byggnad specifikt utformad för sitt ändamål. 1860-talets museum var ett allkonstverk där byggnadens plats i stadslandskapet, arkitekturen, interiörernas utsmyckningar och bildprogram samt konstsamlingarna samverkade. Tanken var att den urbana miljön, byggnaden och samlingarna hängde ihop och tillsammans tydligt berättade om museets konkreta och symboliska ändamål.

Byggnadens konkreta uppgift var att härbärgera och för allmänheten tillgängliggöra nationella konst- och kulturhistoriska föremålssamlingar. På ett symboliskt plan var museet gestaltat enligt romantikens idéer om vetenskapen och konsten som människans redskap för att nå en bättre framtid och en högre mänsklig nivå. Museibesöket var enligt denna tanke utformat som en bildningsresa. Allkonstverkets olika beståndsdelar samverkade och förstärkte varandra i syfte att förhöja upplevelsen, stimulera sinnen och motivera besökaren till fortsatt andlig utveckling.

Ändamålet var alltså från början intimt förknippat med utformningen. Verksamheten var visserligen avgörande, men samtidigt hörde den ihop med byggnaden som snigeln i snäckan. Denna överensstämmelse finns inte längre kvar. Under 1900-talet har verksamhet och byggnad hamnat i en destruktiv och allt mer åtskruvad konflikt. Målet för framtiden måste därför vara att återskapa en meningsfull helhet av verksamhet och byggnad, så att de samverkar och förstärker varandra.

Byggnaden syns och igenkänns redan på stort avstånd. Placeringen vid Strömmen, mitt emot Slottet, framhäver såväl byggnadens som verksamhetens

dignitet och reflekterar ett symboliskt samband. Från och med 1794 fanns de statliga – tidigare kungliga – samlingarna att beskåda i Kongl. Museum, som inrättats i slottsflygeln utmed Logårdens norra sida. Samlingarna flyttades från Slottet till Nationalmuseum inför öppnandet 1866. Efter knappt hundra år i träda rekonstruerades en del av Kongl. Museum på plats 1958 och fick då namnet Gustav III:s antikmuseum. År 1992 fullbordades rekonstruktionen av denna historiska museimiljö i norra Logårdsflygeln och den förvaltas idag av Nationalmuseum. I samband med 200-årsjubileet av de statliga konstsamlingarnas inrättande 1992 fick sambandet mellan Kongl. Museum och Nationalmuseum en symbolisk markering i den svart-vita plattläggningen utanför ingången till Nationalmuseum – motsvarande det svart-vitrutiga golvet i Kongl. Museum.

Foto Per-Åke Persson Nationalmuseum

Nationalmuseibygnadens läge med sina öppna portiker vända mot vattnet för tankarna till venetiansk renässans. Stilreferensererna till renässansens arkitektur karakteriserar byggnaden som kulturinstitution. Grundläggande är bruket av stilar baserade på antika förebilder, vilket är ett typiskt uttryck för 1800-talets historism. Formspråk med ursprung i olika epoker, kulturer och geografiska lokaler tillskrevs under 1800-talet skilda egenskaper och användes medvetet för att kommunicera specifika ideal och ändamål. Anspelningen på venetianska förebilder, istället för exempel hämtade från renässansens kulturcentra Florens, kan ses som en kommentar till Stockholms vattenlandskap. I ett museum helt beroende av dagsljus motiverades det venetianska motivet, med portiker och generösa fönster mot omvärlden, även av behovet av stora ljusinsläpp. En mer sluten, florentinsk stadspalatsarkitektur hade i högre grad fått förlita sig på ljusgårdar och lanterniner.

Det monumentala trapphuset skär igenom byggnaden axiellt i plan och diagonalt i höjdledd. Det för besökaren uppåt och bör ses som en symbol för den andliga och kulturella bildningsresa ett museibesök var tänkt att innebära.

Det började i studiet av kulturhistoriska samlingar, avancerade därefter till de så kallade mindre konsterna och nådde slutligen upp till de högsta konsterna – skulptur och måleri.

Konkret och i rumslig mening innebar denna resa besök i olika typer av samlingar som åtskildes genom symmetriska rumsgrupperingar på skilda våningsplan. På bottenvåningen ställde man ursprungligen ut historiska och arkeologiska föremål, livrustkammarens och klädkammarens samlingar, mynt, medaljer och den så kallade trofé-samlingen. Den andra våningen, där konsthantverk och design från 1885 fick sin hemvist, var tänkt för Kungl. Biblioteket, som dock aldrig flyttade in. Det övre trapploppet förde 1800-talsbesökaren till museets högsta plan och den andliga och kulturella bildnings-

Foto Bodil Karlsson Nationalmuseum

resan höjdpunkt. Trapploppet kantas av avgjutningar efter den berömda Parthenon-frisen, ett antikt grekiskt tempel från klassisk tid som betraktas som en av den västerländska kulturens mest förtätade symboler. Den övre trapphallen utformades för att hysa gipsavgjutningar efter antikens kanoniserade skulpturer. Deras prominenta placering refererade till skulpturen som den högsta konstarten. Taket ovanför avgjutningarna dekorerades med målade porträtt föreställande de antika konstnärernas motsvarigheter i den nyare konsten – mästarna från renässansen och framåt. Trapphuset var en konstens parnass som manade nuets konstnärer att sträva så högt som möjligt. Det refererade även till det gamla museet genom fyra antika kolonner, monoliter med skaft från Hadrianus villa i Tivoli, som hämtades från Kongl. Museums inre galleri och placerades på ömse sidor om ingångarna till måleri-samlingen. Besökets höjdpunkt var därefter, enligt tidens sätt att resonera och värdera olika estetiska uttryck, att ställa antikens ideal mot senare tiders måleri och skulptur i de omkringliggande utställningssalarna.

Utställningssalarna utformades arkitektoniskt för olika samlingar genom variationer av såväl rumstorlek och gestaltning. Det senare resulterade i skiftande inredning och färgsättning jämte renodlat dekormåleri. Särskilt trapphallens övre rum, med sina distinkta material och former samt klara och mättade färger, bevarar en tidstypisk karaktär från 1800-talets mitt. Mångfärgade väggar hjälper särskilt till att ge skulpturer volym i rummet. Detta framgår av många skulpturgallerier från 1800-talet, såsom Goethes hus i Weimar, Klenzes museiskapelser i Bayern, och Thorvaldsens museum i Köpenhamn (1838).

Foto Erik Cornelius Nationalmuseum

Den rika utformningen och variationen av fönster, ljusgårdarna och överljuset i övervåningens stora utställningssalar är typiska för gestaltningen av 1800-talets museer, vars verksamhet helt var beroende av dagsljus. Detta var styrande ända till 1930/31, då elektricitet drogs in i museet. Karaktären på ljussättningen speglar också den ursprungliga fördelningen av verksamheten inom byggnaden – sidoljus för skulptur och kulturhistoriska samlingar, sidoljus för vissa delar av målerisamlingen, till exempel kabinettkonst av små och intima dimensioner, samt alternerande sido- respektive överljus för den del av målerisamlingen där renodlad gallerikonst ställdes ut.

Arkitektur, inredning och de samlingar som visades i rummen samverkade och framhävde varandra. Precis som byggnaden iscensatte och gav kontext till såväl samlingarna i stort som enskilda konstverk, förstärkte konstverken i sin tur både museets identitet och byggnadens konstnärliga verkshöjd.

Dagsljusprincipen

Dagsljuset var avgörande för hur verksamheten fördelades inom byggnaden. Måleri kommer som regel bäst till sin rätt i överljus eftersom reflektioner minimeras och ljusflödet blir relativt jämnt. Det måleri som belystes från ovan

i museets översta våning hade således både en symbolisk (bildningsresans höjdpunkt) och praktisk förklaring. Skulptur och kulturhistoriska samlingar belystes från sidan bland annat för att släpljus förstärker föremålens tredimensionella egenskaper. Ljusvariationerna under dagen liksom under årstidernas var utgångspunkten för hur rundskulpturer placerades och visades i salarna. Ett jämförande exempel som kan studeras än idag är Wilhelm von Humboldts (1767–1835) arrangemang på Schloss Tegel i Berlin.

Dagsljuset offerades bit för bit under 1900-talet till följd av den ständigt pågående utbyggnadsfrågan, som alltid möttes med defensiva åtgärder istället för beslutsamhet. Lokalbrist har varit ett problem sedan museet öppnades, men i den sekellånga kampen för en utbyggnad har utrymmesproblemen bara fått temporära lösningar. Istället för att bygga ut har museet byggts in och byggts för.

Överintendent Richard Berghs (1858–1919) ombyggnadsförslag under 1910-talet handlade om att bygga för. Ljuset i övervåningen ändrades drastiskt då fönster sattes igen och dörrar flyttades. Den ursprungliga dekoren och den arkitektoniska verkan drabbades direkt. Övervåningens salar kompenenserades delvis genom nya lanterniner. Införandet av elektricitet innebar att konsten bokstavligen och bildligen betraktades i ett statiskt och artificiellt ljus.

Byggnadsminnesförklaringen år 1935 var första tecknet på ett alternativt förhållningssätt. Den antikvariska inställningen uttalades tydligt i slutbetänkandet för 1940-talets nationalmuseiutredning. Betänkandets önskan att skona Stülers arkitektur avvek från tidens praxis, som syftade till att ”förbättra” eller till och med utplåna den lågt värderade byggnadskonsten från 1800-talet. Men istället för att vända tendensen att bygga in och bygga för kom betänkandet att läggas till handlingarna. Istället fortsatte förändringarna av Nationalmuseibygnaden i en ännu större skala.

Från och med 1950 var museiledningen, representerad av Otte Sköld (1894–1958) och efter honom Carl Nordenfalk (1907–1992), jämte Byggnadsstyrelsens generaldirektör Gunnar Wejke helt inriktade på modernistisk funktionalitet. Den historiska byggnaden skulle anpassas till nutidens krav i syfte att förvandla den till en utställningshall. Detta gick ut över den ursprungliga arkitekturen vad gäller nivåer, naturljus och färgsättning. Åren 1961–62 gjordes den gamla djupa kyrksalen i bottenvåningens mitt om. Golvet höjdes och kyrksalen förvandlades till foajé med cafeteria. Parallellt byggdes södra ljusgården igen för hörsal, magasin i två plan samt utställningssal. Till detta kom transporthiss och två personhissar. Detta var en praktisk vinst, men andra värden gick helt förlorade.

När Bengt Dahlbäck (1917–1991) blev ny överintendent 1969 aktualiserades respekten för Nationalmuseibygnaden igen. År 1971 revs till exempel de väggelement som sedan 1910-talet suttit för bågöppningarna i kupolsalen. Samtidigt försvann det förhöjda golvet i omgången. Följande år togs de igensatta fönstren upp i Strömsalen i samband med Gustav III-utställningen, och under fönstren byggdes ett podium med trappa för att återskapa relationen till Kungl. Slottet.

Originalmåleriet togs fram i mellanvåningen 1974. I museets årsbok 1976 Nationalmuseum. Byggnaden och dess historia behandlar Dahlbäck ämnet under titeln "Ljuset, väggarna och färgen". Han propagerade för en "vaknande självbesinning" som medvetet ifrågasatte den slentrianmässiga rivningstanken där allt gammalt a priori ersattes med nytt. Det intressanta med Dahlbäcks text är att hans resonemang om funktionalitet. Med utgångspunkt i ljusfrågan betonar han att skulptur som tredimensionell bildkonst behöver ljus från flera håll. Men eftersom det mesta av museets skulptursamling var magasinerad sedan 1910-talet kom detta inte att få några genomgripande konsekvenser.

En annan aspekt som Dahlbäck tog upp var byggnadens färgsättning. I en tid där "den vita kuben" fullständigt dominerade framhöll han färgkonstrasternas betydelse för upplevelsen av konsten: "En kraftig färgton ger en annan tyngd åt en vägg än en vagt ljusgrå, markerar rummets gränser och sluter till omkring den rymd, som begränsas av de väggar den täcker. [...] De 'färglösa' väggarna kan inte komma oss att glömma det naturliga ljuset, det ljus som i otaliga skiftningar och grader av styrka når oss från solen. De grå eller gråtonade väggarna fick sitt komplement i de sk dagsljuslamporna. De betraktades som oombärliga under vår långa mörka vinter. Teknikerna tog upp tävlan med naturen och kom ganska nära en viss kylig, naturlig dager. Men dagsljuslampan blev ett stirrande, oföränderligt öga. Det verkliga dagsljuset ändrar sig oavbrutet, blir starkare och svagare, varmare och kallare och på mornar och kvällar får solens ljus mera färg. Många av de målningar från äldre tider, som finns i Nationalmuseum är utförda vid ett fönster --- Bör de inte ses så som de en gång målades?"

Dahlbäcks fråga är uppfordrande även om han inte till fullo var medveten om dagsljusets skadliga verkan på oljemåleriet. Likafullt finns det i hans tänkande ett perspektiv som ofta saknas i diskussioner kring modernt museibyggande – vad man kan lära sig av en äldre museibyggning för framtiden i frågor rörande ljus och färgsättning; Adriaen van Ostade (1610–1685) som Dahlbäck tog som exempel målade inte bara i dagsljus. Han målade också sina motiv väl medveten om att de skulle komma att hängas tätt. Även detta har senare tiders konstsyn aktivt "glömt". Dahlbäcks sätt att studera den ursprungliga kontexten fick inget varaktigt genomslag. Det är därför hög tid att göra det nu, när en genomgripande ombyggnad är nödvändig för att rädda byggnaden till framtiden.

Dagsljuset som en grundbult för en ombyggnad är en radikal tanke som för med sig en rad intressanta konsekvenser om den genomförs i Nationalmuseibygnaden. Det som en gång var en nödvändighet före elektrifieringens tid kan i dag ses som en möjlighet att återskapa förlorade värden. Det kräver dock en balansering mellan ljuskänsliga och ljuståliga objekt å ena sidan, och naturljus och artificiellt ljus å den andra, allt för att uppnå optimal effekt och samtidigt skona konstverken.

En iögonfallande och omedelbar följd skulle bli avlägsnandet av det tidiga 1960-talets igenbyggda södra överljusgård. Därmed förloras en utställningssal, magasinslokaler och en hörsal liksom transporthiss som måste ersättas inom byggnaden. Per-Olof Olsson, under tre decennier museets chefsarkitekt,

konstaterade i årsboken 1976 efter att själv ha tvingats arbeta med förslag som, om de hade genomförts, skulle ha omdanat det stora huset på Blasieholmen brutalt och slutgiltigt: ”Själva museibygnaden bör rustas upp och till större delen återställas i sitt ursprungliga skick.”

Lokalbristen – en ändamålsfastighet med för många ändamål

När museibygnaden stod klar 1866 var huset för trångt. För många funktioner hade redan från första början pressats in. En första utmaning blev inlemmandet av en konsthantverkssamling. Detta kunde lösas 1884 genom att Livrustkammaren flyttade till Kungl. Slottet och att Kungl. Biblioteket fick ett eget hus. Men lokalbristen var inte löst med denna rockad. När Richard Bergh blev chef 1915 tog han till radikala åtgärder. Han föreslog en trestegslösning:

1. Framkomligheten i huset skulle förbättras; ljusinsläppen i framförallt laterninerna skulle öka; skulpturerna skulle ge vika för måleriet, som skulle få mer plats med nya väggskärmar; fönster skulle byggas för och originalinteriörer byggas in.
2. Utrymme vinnas genom att flytta ut historiska museet från bottenvåningen.
3. Tre tvåvåningslängor skulle läggas till museets baksida.

Endast den första etappen av projektet genomfördes under Richard Berghs tid. Den andra etappen genomfördes 1940, men den tredje blev aldrig av. Lokalproblemet löstes alltså bara delvis och det tvingade så småningom fram en magasinering av merparten av samlingarna.

Under Berghs tid diskuterades också en utlokalisering av konsthantverket liksom den moderna målerisamlingen. Överintendenten Axel Gauffin skisserade dessutom på ett ombyggnadsförslag där de bägge gårdarna skulle bli föreläsningssal (södra) respektive utrymme för tillfälliga utställningar (norra). I programmet föreslogs att byggnadens mittdel i bottenvåningen gjordes om för publika funktioner. Tanken fanns redan nu att höja golvnivån. Anslag beviljades 1939, men kriget kom emellan.

Under andra världskriget evakuerades Nationalmuseibygnaden för första och hittills enda gången. Under tiden gjordes uppmärksammade tillfälliga utställningar i det evakuerade huset, och det publika intresset ökade märkbart. Därför föreslog den nybildade Nationalmuseiutredningen redan i slutet av fredsåret 1945 att samlingarna för modern konst respektive konsthantverk skulle flyttas ut och placeras i separata lokaler, gärna i närheten av den gamla museibygnaden. Dessutom föreslogs en tillbyggnad avsedd för 1800-talets konst samtidigt som en överbyggnad av ljusgårdarna åter aktualiserades. Men oavsett publiken fanns ett annat stort problem: samlingarna bestod 1867 av dryga 66 000 föremål, år 1944 av närmare 178 000. Museet höll på att sprängas av sin egen substans.

Det konkreta resultatet av Nationalmuseiutredningens slutbetänkande 1949 blev en utlokalisering av olika samlingar till befintliga byggnader. År 1958 flyttades den moderna bildkonsten till Flottans gamla exercishus på Skeppsholmen (Moderna Museet). Antiksamlingen återfick sina rum i Kungl.

Slottets norra Logårdsflygel. År 1963 slogs Nationalmuseums samlingar av östasiatisk konst samman med andra statliga samlingar (Östasiatiska Museet) och placerades i det ombyggda gamla Tyghuset på Skeppsholmen. När det gällde själva Nationalmuseibygnaden omstöptes den äldre utredningens förslag under åren 1961–63 och utmynnade i en överbyggnad av den södra ljusgården för att vinna hörsal, magasinsyta och utställningsrum, samtidigt som ett litet annex dockades direkt mot museibygnaden längs kajen mot Skeppsholmen.

Nu hade lätt avgränsbara samlingar flyttats ut, alla till befintliga byggnader som inte längre användes för sitt ursprungliga ändamål. Museibygnaden på Blasieholmen hade byggts in och byggts för så att dagsljuset till stora delar ersatts av artificiellt ljus och så att sambandet med omgivningen skurits av. Och trots alla dessa ansträngningar kvarstod lokalbristen, eftersom de utflyttade samlingarna inte frigjorde särskilt stora utrymmen. Det som nu kallas Moderna museet upptog exempelvis endast en sal och fem kabinettt på Blasieholmen.

År 1984 lyckades museet genom Byggnadsstyrelsen få tillgång till det gamla tyska legationshuset på Hovslagargatan 2. Hit flyttades successivt administration, bildarkiv, bibliotek, slottssamlingar och forskning. De magasinsförda samlingarna av i första hand svensk skulptur fick 1988 ett nytt hem i Orangeriet vid Ulriksdals slott, vilket visat sig ytterst olämpligt ur bevarandesynpunkt med tanke på det fuktiga och nedbrytande klimatet. Genom överglasning av den norra ljusgården 1996 skapades en ny restaurang med tillhörande köksdel i källaren under den norra byggnadslängan. Detta innebar att förråds- och magasinsdelar flyttades ut från museet. I början av 1990-talet infördes en klimatisering av målerisalarna på översta våningsplanet för att tillmötesgå internationella krav på kontroll över temperatur och luftfuktighet.

När kvarteret Ostindiefararen tillföll det statliga fastighetsaktiebolaget Vasakronan fördröades gradvis kostnaderna för fastigheten vid Hovslagargatan. År 2006 tvingades därför Nationalmuseum att flytta verksamheterna därifrån till Artillerigårdens västra flygel på Riddargatan. Konstbiblioteket lades då i malpåse. År 2008 fick dock Konstbiblioteket nya och mer ändamålsenliga lokaler i gamla Sjökarteverkets byggnad (nr 21) på Skeppsholmen.

Lokalproblem har präglat museet i 130 år. Flera utbyggnadsförslag har utan framgång presenterats under 1900-talet. Tanken om en tillbyggnad för utställningsändamål har dock aldrig tagit utretts ordentligt. Det förkrympta annexet syftade endast till att lösa utrymmesfrågan för konserverings- och fotoateljéer samt verkstäder. Lokalproblemen är nu akuta. Byggnaden är extremt nedgången och fyller inte de mest elementära krav och behov. Utrymmesbristen består och museibygnadens karaktär är förvanskad. Publikens behov och arbetsmiljöns undermålighet förutsätter ett genomgripande nytänkande för att byggnaden ska kunna fortsätta tjäna sitt ändamål. Slutligen har en ny och avgörande parameter tillkommit: byggnaden klarar inte de tekniska och klimatmässiga krav som stora föremålsgrupper ställer.

Tankemodellen, inifrån och ut

Mötet mellan byggnaden och dess ändamål har givit upphov till skavsår under hela 1900-talet. Ett återskapande av harmoni dem emellan förutsätter en genomgripande analys med hänsyn till såväl ursprung som framtid. En hållbar ändamålsfastighet tillåter ett dynamiskt och ständigt föränderligt möte mellan byggnad och verksamhet.

De idéer, begrepp och koncept som presenterats ovan bildar en grund för fortsatt analys och beslut. Verkshöjd och kulturhistoriskt värde måste respekteras. Symboliska samband mellan måste återskapas, så att utblicken mot Kungl. Slottet säkras och att verksamheten i huset blir synlig utifrån. Vidare innebär det att dagsljusprincipen så långt det är möjligt återskapas, att förbyggnader och inbyggnader avlägsnas, att publikens och personalens behov tillgodoses med respekt för byggnaden och att byggnaden sätter gränserna för föremåls-exponeringen. Men de krav som föremålen i sin tur ställer på klimat, ljuskontroll och säkerhet och teknisk hantering måste tillgodoses. Det betyder att vissa föremålsgrupper måste förvaras och visas på annan plats om byggnaden inte uppfyller kraven.

Foto Per-Åke Persson Nationalmuseum

Verksamheten av idag kräver mycket mer än vad ändamålsfastigheten på Blasieholmen kan rymma. Förstudiens resultat kommer därför att bli vägledande för hur Nationalmuseums totala lokalbehov i framtiden ska kunna lösas genom en kombination av en högkvalitativ gammal byggnad och nya byggnationer som kompletterar den.

Tankemodellen, inifrån och ut utgår som tidigare nämnts, från att lokalbehoven löses med ändamålets nutid och framtid som utgångspunkt. 1800-talets moderna byggnad utformades med verksamhetens ändamål i fokus, och så måste det vara så länge som byggnaden förblir en ändamålsfastighet. Rimliga krav måste dock ställas på den gamla byggnaden. Allt den gamla byggnaden inte klarar måste lösas utanför dess murar, och även detta måste växa fram enligt tankemodellen, inifrån och ut.

REFERENSTEXTER

Nationalmuseum. Byggnaden och dess historia. Thomas Hall (red.). Årsbok för Svenska statens konstsamlingar 23, Rabén & Sjögren, Stockholm 1976.

Konst kräver rum. Nationalmusei historia och framtid. Mikael Ahlund (red.). Nationalmusei skriftserie N.S. 17, Nationalmuseum, Stockholm 2002.

Per Bjurström, *Nationalmuseum 1792–1992*. Viken 1992.

Gips. Tradition i konstens form. Nationalmusei årsbok 45. Solfrid Söderlind (red.). Stockholm 1999.

Kongl. Museum. Rum för ideal och bildning. Årsbok för statens konstmuseer 39. Solfrid Söderlind (red.) Stockholm 1993.

Del 3. Nya Nationalmuseum 2020 – vision och mål

Förpackningar, *Flozmarhet*, Mads Hagstrom. Foto Bodil Karlsson Nationalmuseum

Nationalmuseums vision för år 2020 uttrycker museets ambitioner i relation till dess faktiska potential och omvärldens förväntningar. Det innebär att vara Nordens, och i flera avseenden norra Europas, ledande konst- och designmuseum. Visionen för år 2012 (fastställd 2005) talar om att beröra, berika och engagera med betraktaren i centrum. Detta är aktuellt även år 2020.

Visionen 2020 har tre delar: en kopplad till publiken och det externa arbetet, en kopplad till samlingarna, och en kopplad till arbetsplatsen, medarbetarna och verksamhetsformerna. Samtliga har konsekvenser för lokalerna.

Visionens förverkligande är beroende av att resurstilldelningen är rimlig i förhållande till uppdraget och omvärldskraven. Detta förutsätter ett tydligt ansvarstagande från ägaren, statens sida.

Externt – publikt

Visionens externa del riktar sig till en bred publik, och betonar att museet är öppet för alla och ägt av alla. Publiken på plats ska bli numerärt större och mer blandad. Det gäller också de besökare som uppsöker museet via digitala media. Publikens språkliga mångfald kommer att vara stor och den kulturella bakgrunden mera varierad än idag. Målet är därför att ha ett mera varierat tilltal, med skräddarsydda pedagogiska aktiviteter för målgrupper såsom skolor, turister, företag, konstföreningar och icke svensktalande. Att sätta betraktaren i centrum innebär också att den enskilda individen ska kunna ta del av ett rikt och väl tillgängligt utbud såväl på plats som i digital form. Detta förutsätter att samtliga former för tillgänglighet expanderar och utvecklas med omvärldens krav.

Museet har under hela sin existens presenterat samlingarna i en rad skiftande perspektiv som varit uttryck för sin tid. Ursprungligen tjänade presentationsformerna till att symboliskt profilera och ena den dåvarande statsbildningens (unionen Sverige-Norge) självbild, och samlingarna fördes fram som det yppersta nationen skapat och samlat. För detta syfte var ändamålsfastigheten ett kraftfullt stöd. Men Nationalmuseum som symbol för den nationella självbilden är sedan lång tid tillbaka obsolet. Under 1900-talet har museets publika verksamhet genomsyrats av samhällets omvälvningar, men den har ägt rum inom en symboliskt förtätad byggnad från 1800-talet. Den motsättning som uppstått mellan byggnad och verksamhet har gjort museet till föremål för projektioner. Det är därför viktigt att museet år 2020 på ett ovedersägligt sätt framstår som ett transnationellt museum i tiden.

Samlingarna

Den del av *visionen som är kopplad till samlingarna* för fram och värnar samlingarnas egenvärde. Detta tar sig uttryck i målet att hävda samlingarna som a) avgörande för museets egenart, b) ett internationellt kulturarv, c) artefakter av stort intresse och d) fysiska objekt med stor potential för upplevelser, lärande och forskning.

De samlingar Nationalmuseum förvaltar är av hög internationell klass och efterfrågan på lån från andra länder är därför stor. Samlingarnas bredd och skiftande karaktär är avgörande för museets – och landets – möjligheter att vara en framgångsrik medspelare på den internationella arenan. Visionens betraktare förblir i centrum även när samlingarnas egenvärde beaktas, eftersom de är förutsättningen för betraktarens möjligheter att skapa mening, nyttja sina erfarenheter och sinnen samt bygga kunskap. De är helt enkelt avgörande för museets egenart som offentlig kulturinstitution. År 2020 har samlingarna en helt ny och omfattande synlighet och uppfattas därför av

publiken som uttryck för konstarnas pågående integration tvärsöver genregränserna.

År 2020 ska samlingarna och presentationsformerna bidra till att nationsgränserna relativiseras och överskrids, samtidigt som internationella värden diskuteras och tydliggörs. Hit hör det gemensamma ägandet; samlingarna ägs och förvaltas juridiskt sett av den svenska staten och därmed medborgarna i Sverige, men betraktat ur kulturarvssynpunkt är de delar av ett internationellt kulturarv som bevaras, visas och tolkas för världsmedborgarnas räkning. För att kunna fungera väl år 2020 måste museets alla länkar i lånekedjan därför utvecklas logistiskt. Museet är Sveriges representant i det internationella arbetet för kulturarvets rörlighet.

Samlingarna har en stor spännvidd; varje objekt har sina specifika egenskaper som gör att det kan betraktas som artefakt (i relation till mänsklig kunskap i vid mening och specifikt i relation till den person som skapat det) och som fysiskt föremål med materiella egenskaper. Materialkunskapen måste år 2020 ha goda förutsättningar att utvecklas. Museet ska därför kunna bedriva forskning och undervisning på bred front. Det innebär att forskning rörande fysiska egenskaper, nedbrytning och förebyggande vård skall bedrivas. Resultaten av detta skall kontinuerligt komma uppdraget att bevara och vårda samlingarna till godo.

Internt – arbetsplats och miljö

Visionens tredje del behandlar museet som arbetsplats. Medarbetarna utgör den förmedlande länken mellan samlingar och besökare. De är också förutsättningen för att vision och mål skall uppnås. Det är med hjälp av kvalificerade medarbetare och gästande specialister och forskare som verksamheten utvecklas och förnyas. Varje yrkesgrupp inom museet skall ha utvecklat ett effektivt internationellt nätverk. År 2020 har museet därför en i internationell jämförelse hög ambitionsnivå beträffande kompetensutveckling och forskning. Kompetensutvecklingsplanen är kopplad till en målstyrning som uppmuntrar planmässighet för såväl individ som grupp.

Museet, som idag är ledande i Norden när det gäller föremålsbaserad konstvetenskap, skall bedriva forskning även inom områdena föremålskonservering och bevarande (se ovan). Visningsformerna och tilltalet skall också vara grundat på aktuell forskning, och flera medarbetare inom konservering och pedagogik skall vara disputerade. Museets digitala fönster skall vara användarvänligt för såväl personal som publik, vilket gynnar gränsöverskridande och interaktivt lärande mellan personal och publik. Utvecklingen av styrning, logistik och resursanvändning skall optimeras i förhållande till givna resurser. Museet skall år 2020 vara en internationell arbetsplats med en mångfald av kompetenser och stor kulturell och språklig bredd, vilket gör museet till en attraktiv och dynamisk arbetsplats.

Vision 2020

Lokaler

Del 2 av denna text behandlade viktiga termer och begrepp som karakteriserar ändamålets möte med fastigheten under 150 år, termer och begrepp som också har bäring på de omvälvande samhällsförändringar som ägt rum under samma tid. Utöver innebörden av termen ändamålsfastighet behandlas byggnadens verkshöjd, kulturhistoriska värde, allkonstverkstanken, naturljusprincipen, lokalbristen och principen *inifrån och ut*.

Nationalmuseums lokaler är ett verktyg för att förverkliga vision och mål. Andra museer i Europa, Nordamerika och Asien har stora offentliga samlingar i ändamålsfastigheter som lyfts fram som nationella och internationella besöksmål och föremål för identitets- och varumärkesbyggande. Nationalmuseum i sina lokaler ska år 2020 vara en kraftfull jämbördig i dessa avseenden. För att nå detta mål måste Nationalmuseum förnya och expandera sina lokaler i Stockholm. Förnyelse och expansion ska planeras och genomföras enligt principen "inifrån och ut".

Idag är museiverksamheten starkt förknippad med byggnaden på Blasieholmen och huset uppfattas som liktydigt med verksamheten. Nationalmuseum bedriver dock en omfattande verksamhet på många andra platser i landet och inom flera andra samarbetsprojekt, nationella och internationella. Hela verksamheten ska synliggöras bättre i framtiden, och den befintliga byggnaden på Blasieholmen skall ses som en av Nationalmuseums främsta

utställningsplatser. För att uppnå detta mål måste den befintliga byggnaden göras till föremål för en genomtänkt ändamålsförnyelse och relateras till övriga lokalbehov.

Respekten för Nationalmuseibygnadens verkshöjd och kulturhistoriska värde har lokalkonsekvenser. De ursprungliga utblickarna och kontakten med det omgivande urbana sammanhanget och Stockholms vattenlandskap är idag kraftigt och respektlöst beskuret. År 2020 skall byggnadens kontakt med omvärlden vara återupprättad och miljön runt museibygnaden vara välkomnande, inbjudande och utformad med respekt för fasaderna. På detta sätt underlättas orienteringen till och i byggnaden.

Foto Hans Thorwid Nationalmuseum

Den utrymmesbrist som kännetecknat hela 1900-talets byggnadsåtgärder inom Nationalmuseibygnaden kan inte längre lösas med att bygga för och bygga in. Byggnadens värden skall återupprättas. Utrymmesbristen måste därigenom lösas genom ett lokalprogram som tar hänsyn till myndighetens hela ansvarsområde. Myndigheten har idag många lokaler utanför byggnaden på Blasieholmen som berörs av vilka funktioner som kan inrymmas i en arkitektoniskt återupprättad ändamålsfastighet. Ändamålsfastighetens publika funktion förutsätts även fortsättningsvis vara huvuduppgiften. Detta förutsätter att magasin och arbetslokaler i möjligaste mån minimeras i huvudbyggnaden och koncentreras till annan lokal som uppfyller internationella och nationella krav. I den nuvarande huvudbyggnaden måste dock utrymmen för magasin och arbetslokaler finnas även fortsättningsvis, om än i begränsad omfattning. Genomförs naturljusprincipen konsekvent blir följden bland annat att

utställningssalarna på mellanplanet återfår sidoljuset genom befintliga dageröppningar och att den ljusgård som låg där hörsalen idag är placerad återöppnas. I sådana fall försvinner den nuvarande hörsalen och däröver liggande våningsplan med dess magasinssytor. Dessa behöver då omlokaliseras inom byggnaden, eftersom en hörsal, liksom mindre magasin, behövs även fortsättningsvis.

Internationella och nationella krav

Nationalmuseum agerar i det internationella konstlivet och måste följa gällande internationella regelverk. Detta reglerar bland annat föremåls klimatkrav, ljusmängd vid exponering och säkerhet vid visning. Nationella regelverk gäller bland annat försäkringskrav vid inlån, långtidslån och statlig förvaltning. Arbetsmiljön regleras i nationell lagstiftning och myndighetsdirektiv samt avtal. Publika lokalers utformning regleras starkt, bland annat med avseende på brandskydd.

Internationella regelverk av relevans för museiverksamheten har utfärdats främst av ICOM och UNESCO, men för de större konstmuseerna utfärdas riktlinjer också av Groupe Bizot. Så kallade Facility reports beskriver enskilda långivande institutioners krav. Bizotgruppen diskuterar för närvarande en översyn av klimatkraven för utställning av konstföremål. Samtliga ovan nämnda regelverk har betydelse för de krav som måste ställas på Nationalmuseums lokaler, oavsett om dessa är publika utrymmen, renodlade arbetsutrymmen eller föremålsmagasin. Gällande regelverk presenteras i bilagor. Härnedan beskrivs de krav som vision och mål för 2020 ställer på lokalerna. Dessa krav är specifika för Nationalmuseum och utgår från verksamhetens totalitet.

EXTERNT – PUBLIKT

När Nationalmuseibygnaden öppnade var lokalplanen utformad främst med tanke på att visa så stora delar av samlingarna som möjligt. Sedan öppnandet har verksamhetens målsättning och omfång avsevärt förändrats. Endast en liten del av samlingarna kan idag visas i ändamålsfastigheten på Blasieholmen. I nuläget är tillfälliga utställningar med stora inlån motorn i den publika verksamheten. När vision 2020 uppfylls besöks myndigheten Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde av ca 1 000 000 människor per år varav drygt 500 000 i Nationalmuseibygnaden på Blasieholmen. Byggnaden skall i enlighet med tillgänglighetsmålet 2010 vara fysiskt tillgänglig för alla, vilket förutsätter stora förbättringar i förhållande till nuläget.

Den publika delen skall prioriteras i ändamålsfastigheten. Allkonstverks tanken och naturljusprincipen har stor betydelse för de publika delarna. Konsekvensen av detta blir ett behov av ökade och diversifierade publika miljöer utöver utställningsdelarna, lokaler som inte fanns programskrivna i 1800-talets museer, men som är naturliga verksamhetskrav i vår tid.

År 2020 skall Nationalmuseibygnaden vara en populär och självklar mötesplats. Museet bedriver där en rad olika aktiviteter som utställningar, semina-

rier och föreläsningar, konferenser, konstskolor, ateljéarbete, filmvisning med mera. Detta kräver en välkomnande och väl fungerande huvudentré som snabbt hjälper besökaren in och tillrätta. Besökarna skall enkelt kunna överblicka museets utbud på platsen. De ska även lätt hitta vägen till service och information. Vid stora publikdragande utställningar eller andra evenemang måste ett system för att styra publikflödet finnas. Detta ställer krav på en effektiv logistik vid ankomsten, en tydlig orientering i byggnaden, tillräckligt dimensionerade hissar, ändamålsenliga och lätt tillgängliga utrymmen för foajé, garderob, toaletter, skötrum, hörsal och seminarierum, matsäcksrum, butik, restaurang och kafé.

En framgångsrik utställning berör, berikar och engagerar. Utställningar är visuella men även andra sinnen måste stimuleras för att förhöja upplevelsen. En del besökare vill titta, en del lyssna, en del läsa. Pedagogerna arbetar med att stödja lärande och upplevelse med utgångspunkt i museets samlingar och utställningar, bland annat genom att erbjuda stimulerande besök och praktiskt ateljéarbete. Med nya tekniska lösningar ökar möjligheterna att förmedla information och sinnliga upplevelser på ett varierat sätt. Salarnas akustik måste anpassas efter stora besökargrupper och fungera väl för gruppvisningar. Ett smidigt flöde genom utställningsrummen är a och o.

Skolorna är en särskilt viktig målgrupp. Eftersom skolorna är bundna till läroplaner och skolårets terminer önskar skolklasser ofta komma vid samma tidpunkter. Flera grupper skall kunna tas emot parallellt. För att detta skall vara möjligt behöver en särskild entré med separat garderob för blöta barnkläder inrättas, liksom intilliggande matsäcksrum och toaletter. Lokalerna måste vara akustiskt anpassade.

I framtiden ska Nationalmuseum kunna erbjuda besökaren olika typer av utställningar:

Permanent utställningar, visas under en längre tid och innehåller olika materialkategorier presenterade i tydliga historiska axlar eller utvecklingslinjer. Utställningstypen kräver stora ytor och måste innehålla omväxlande stora och små rumsvolymer. Denna form av utställning måste också gå att kontinuerligt förnya, förbättra och arbeta om.

Studiesamlingar, benämns ibland även oriktigt ”öppna magasin”. De har magasinskaraktär utan att vara en del av magasinerna. De är till sin form förtätade uppställningar av föremål som kan gestalta tematiska och komparativa koncept. Vanligtvis används denna typ av utställning för att visa enskilda föremålskategorier, material, tillverkare eller samlingar hopbragta av enskilda samlare.

Tillfälliga utställningar, kan utgöras av kombinationer av ovan nämnda former men de visas endast under kortare perioder oavsett materialkategori. Lokalerna utsätts tidvis för mycket stora publikgrupper och slitage. Lokalerna måste användas effektivt så att besökaren går en förutbestämd rutt genom utställningen. I övrigt se ovan.

Samtliga utställningsformer kräver förändringsbara lokaler med avseende på rumslig indelning, klimat, kablage (el etc.) och säkerhet. Konkret kan detta innebära att det måste vara möjligt att ljus- och ljudmässigt separera utrymme för visning av digitala medier i direkt anslutning till utställningssalar. Det är

också nödvändigt att särskilja parallellt pågående utställningar från varandra så att besökaren tydligt kan bilda sig en uppfattning om utställningens fysiska gränser för att kunna ta del av den berättelse utställningskonceptet vill förmedla.

SAMLINGARNA

Nationalmuseum förvaltar en av statens största lösöresförmögenheter. Samlingarna är inte bara en väsentlig ekonomisk tillgång utan utgör också omätbara kulturarvsvärden. Målet är att samlingarna skall bevaras i så gott skick som möjligt för framtiden. Detta ställer stora krav på bevarande, vård och konservering samt hantering av föremålen. Samlingarna innehåller föremål av extremt känslig natur, där förflyttning är näst intill omöjlig eller där daglig kontroll är nödvändig. Flera föremålskategorier är dessutom trögrörliga på grund av storlek eller vikt.

Nationalmuseum bedriver en omfattande verksamhet av in- och utlån av konst, konsthantverk och design. Vid transporter mellan utställning och magasin är det av yttersta vikt att omotiverad ompackning och omlastning undviks. Magasin inne i ändamålsfastigheten måste vara klimatiserade för olika materialkategorier och logistiskt välplacerade. Konservering och besiktning liksom packning av föremål måste ske i anslutning till såväl magasin som utställningslokaler. Transport- och lastutrymmen måste finnas i anslutning till föremålshanteringen. Hissarna är vitala för en fungerande logistik, och deras placering och utformning måste utredas noggrant. En lastkaj inomhus är nödvändig i såväl huvudbyggnaden på Blasieholmen som i de externa magasinerna.

Säkerheten i och kring magasinlokalerna måste dessutom vara mycket hög. Av strategiska skäl behöver Nationalmuseum därför två huvudmagasin för att undvika total förstörelse vid exempelvis brand- eller vattenskador. Dessa skall vara placerade utanför den nuvarande ändamålsfastigheten på Blasieholmen. Av transportlogistiska skäl är det av vikt att magasinerna ligger i anslutning till stora trafikleder. Den internationella låneverksamheten kräver också att magasinerna ligger geografiskt nära flygplatser så att transportsträckorna blir så korta som möjligt.

Utställningen av föremål i huvudbyggnaden på Blasieholmen måste må väl i det inomhusklimat och under de ljusförhållanden som byggnaden kan erbjuda i framtiden. Detta kräver förändringar i utställningskoncepten. En återgång till att visa skulptur i de permanenta och tillfälliga utställningarna, liksom i eventuella studiemagasin, är en möjlighet som kan förenas med en strategisk förnyelse av tillgängligheten, allt i enlighet med vision 2020. Skulptursamlingarnas trögrörlighet talar också för att i största möjliga utsträckning göra dessa publikt tillgängliga och undvika transporter till och från externa magasin. Skulpturen bör då framförallt presenteras i naturljus i den övre trapphallen och i mellanplanet.

Andra samlingar som låter sig förenas med ändamålsfastighetens ursprungsvärden är keramik och glas samt föremålstyper i skärningspunkten mellan skulptur och konsthantverk såsom statyetter, figuriner mm. En plan för distribution av sådana samlingar i huset gynnar också konstarnas integration,

liksom komparativa och historiska aspekter på genrernas inbördes relation. Samlingar som på grund av sina höga klimatkrav inte kan förenas med ändamålsfastighetens egenklimat får antingen visas i annan, modern ändamålsfastighet eller presenteras i mikroklimat (monterkonstruktioner).

INTERNT – ARBETSPLATS OCH MILJÖ

Dagens konserveringsateljéer i tillbyggnaden (det så kallade Annexet) från 1960-talet är oacceptabla och lider av allt för stora ljusinsläpp, dålig luftcirkulation, undermålig säkerhet och små möjligheter för lösningsmedelsavskiljning. Annexet uppfördes som en temporär lösning av konserveringens lokalbehov. Om annexbyggnaden, som också rymmer fotoateljéer, snickeri samt lastkaj, rivs, kan dessa funktioner omlokaliseras och inrättas i ändamålsenliga lokaler. En lösning är att placera ateljéer samt analysverksamhet i anslutning till externa magasin. Detta förutsätter dock att mindre ateljéer inrättas i anslutning till utställningslokalerna på Blasieholmen.

Genom sin storlek och bemanning är Nationalmuseums konserveringsavdelning Sveriges främsta inom området. Graden av specialistkunskaper är naturligtvis avhängiga av de samlingar Nationalmuseum förvaltar. Fackområdet konservering har under de senaste åren gjort stora framsteg och det är dags för en vidareutveckling med samlingarna som grund. Internationellt har begreppet Conservation Science etablerats. Denna disciplin bygger på naturvetenskapliga metoder. Den har också stor betydelse för konstvetenskapen, vilket visar på behovet av tvärvetenskapliga studier för att utveckla verksamheten inom museerna.

För att skapa denna tvärvetenskapliga miljö krävs laboratorier och utrustning. Ett funktionellt laboratorium kräver förutsättningar för avancerad mikroskopi, preparation och provtagning, samt möjlighet att utföra materialtester i en kontrollerad miljö, bland annat i klimatkammare. Laboratoriet skall vara tillgängligt för museets konservatorer och externa specialister. Undersökningarna skall inbegripa materialanalyser, metodutveckling, materialtester och andra relaterade undersökningar. Valet av laboratoriets utrustning och verksamhet måste styras av samlingarnas behov. Nationalmuseum har till museikoordinatorn erbjudit sig att vara den nationella resursen för ovanstående materialgrupper. Denna verksamhet bör bedrivas i direkt anslutning till huvudparten av samlingarna, dvs. i anslutning till externa magasin.

De arbetslokaler som idag är inrymda i ändamålsfastigheten är genomgående undermåliga ur ergonomisk synvinkel. Stora temperaturväxlingar, dålig luftkvalitet, ineffektiva ytor, farliga utrymningsvägar, låg tillgänglighet och splittrade lokaler är generella problem, som inverkar menligt på hela organisationen.

Målet måste vara att medarbetarna ges möjlighet att verka på villkor som uppfyller dagens arbetsmiljökrav. Då många medarbetare måste arbeta utanför ändamålsfastigheten i anslutning till magasin mm är det viktigt att skapa naturliga mötesplatser för hela personalen. Sådana mötesplatser måste finnas i byggnaden på Blasieholmen.

För att arbetet med föremålen ska kunna utföras med en smidig logistik och hänsyn till konsthantverks ergonomiska behov krävs en analys av hur arbetsprocesserna ska kunna utföras på bästa sätt i ändamålsfastigheten. Den publika verksamheten kräver att frontpersonalen tillförsäkras goda arbetsvillkor i de publika delarna samt arbetslokaler i de icke-publika delarna av byggnaden på Blasieholmen.

Lokalkonsekvenser

EXTERNT – PUBLIKT

- En entré som möjliggör större antal besökare än idag (idag gäller max 1000 pers. samtidigt).
- En alternativ entré för skolgrupper och andra grupper med särskilda behov.
- Rationell lösning för entré och kassafunktion samt disk för vänförening/volontärvårdar.
- En rymlig garderob med barnvagnsutrymme, effektförvaring och plats för rullstolar.
- Toaletter på varje våningsplan, skötrum i anslutning till såväl herr- som damtoaletterna på bottenplanet.
- Utökade och diversifierade publika utrymmen: tyst rum, läshörna samt rum för lek.
- Lokaler för skolklassers arbete, matsäcksrum samt ateljé för eget skapande.
- Museishop, restaurang, café, bar och lounge.
- Fullutrustad hörsal samt mötesrum av olika dimensioner, samtliga tekniskt utrustade.
- På varje plan finns en eller två markerade platser där grupper kan samlas inför en bokad visning.
- En bättre och justerbar akustik i alla publika utrymmen.
- Om byggnaden erbjuder dagsljus och utblickar skapar detta en bättre förutsättning för att kunna orientera sig.
- Olika utställningskoncept kommer att ställa olika typer av krav. Samtliga kräver lokaler som kan varieras vad gäller rumslig indelning, klimat och digitala media. Konkret innebär detta att det måste vara möjligt att ljus- och ljudmässigt separera utrymme för visning av digitala medier i direkt anslutning till utställningssalar.
- Det är också nödvändigt att kunna särskilja parallellt pågående utställningar från varandra. För besökaren ska det vara tydligt att denne befinner sig i en och samma utställning under tiden man tar del av den berättelse utställningskonceptet vill förmedla.
- Utrymningsvägarna kortas och effektiviseras.
- Kravet på fysisk tillgänglighet enligt 2010 års mål uppfylls.

SAMLINGARNA

- I ändamålsfastigheten prioriteras de publika funktionerna, vilket innebär att visningslokalernas yta ska utökas; studiesamlingar introduceras; föremålskategorier och konstgenrer integreras (konst, konsthantverk och design).

- Utrymmesbristen ska inte längre lösas med att bygga för och bygga in; det leder till att merparten av samlingarna måste finnas utanför ändamålsfastigheten.
- När naturljuset släpps in kommer vissa föremålstyper att kunna visas i ändamålsfastigheten medan andra måste visas på annan och mera lämpad plats; skulptur, keramik och föremål i mikroklimat prioriteras (skattkammarsamlingar, ikoner, miniatyrer, etc.).
- Ändamålsfastighetens egenklimat är en viktig utgångspunkt för vilka föremål som kan visas.
- Om ljusgården återställs försvinner internt magasinsutrymme. Merparten av magasinerna kommer att förläggas externt. Verksamheten och samlingarnas beskaffenhet kräver dock magasinssytor med hög säkerhet även inne i Nationalmuseumbyggnaden. Magasin inne i byggnaden måste vara klimatiserade för olika materialkategorier och logistiskt välplacerade.
- Om ljusgården återställs försvinner också viktiga funktioner som utrymme för bland annat hörsal och hissar; dessa måste då ersättas.
- Om Annexet rivs måste ett nytt lastintag ordnas. Av säkerhetsskäl måste det vara möjligt att lasta inom låsta dörrar.
- Brandskyddet moderniseras och brandcellsindelningen ses över.

INTERNT – ARBETSPLATS OCH MILJÖ

- Enligt vision 2020 ska Nationalmuseums medarbetare i så god utsträckning som möjligt vara samlokaliserade. Följden blir att merparten av medarbetarna blir externt lokaliserade med behov av tillfälliga arbetsplatser inne i Nationalmuseumbyggnaden. Frontpersonal och personal som är direkt knutna till utställningar eller annan fast verksamhet i Nationalmuseumbyggnaden måste ha sina arbetsplatser placerade där, sammanhållet.
- Medarbetare som arbetar direkt med föremålssamlingarna bör ha kontor i direkt anslutning till magasinerna. Detta medför att behovet av kontorsarbetsplatser minskar i Nationalmuseumbyggnaden.
- I Nationalmuseumbyggnaden bör finnas gemensamma personalutrymmen för alla Nationalmuseums medarbetare. Museet ska vara den naturliga mötesplatsen för personalen och fungera som en ”hemvist” även för dem som inte har sin ordinarie arbetsplats där.
- Konserveringsateljéer samt analysverksamhet placeras externt i anslutning till externa magasin. Utrymmen för konservatorers arbete i och i samband med utställningar måste dock finnas i Nationalmuseumbyggnaden, dessa mindre konserveringsateljéer placeras i anslutning till byggnadens magasin och skall också innehålla utrymmen för dokumentation/foto samt packrum.
- Nuvarande kontorsrum i Västra flygeln (Artillerigården) och Sjökarteverket (Byggnad 21 på Skeppsholmen) innehåller administrativ personal och personal inom forskning, arkiv, fotoarkiv och bibliotek.
- Personalutrymmen och kontor tillförsäkras modern ergonomisk standard i enlighet med gällande lag och direktiv.

Generella lokalkrav

Vision 2020 har tre delar: Extern – Publikt; Samlingarna – egenvärde och egenart; Internt – arbetsplats och miljö. Visionens förverkligande ställer en rad generella lokalkrav.

KLIMAT

Ett flertal miljöer kräver ett klimat som är vad man skulle kalla museispecifikt eller föremålspecifikt. I Nationalmuseums uppdrag att bevara ingår att se till att föremålen inte utsätts för skador som kan uppkomma vid förvaring, hantering eller visning. Det innebär naturligtvis att skydda från brand och stöld, men även från luftföroreningar, hög temperatur, olämplig luftfuktighet, ljus, stötar och vibrationer. Det är viktigt att påpeka att många skador inte uppkommer direkt utan först efter fördröjning, t.ex. en långdragen mekanisk stress som leder till materialbrott och sprickor eller en ökad kemisk nedbrytning på grund av för hög temperatur eller exponering för oxidativa gaser. För att kunna fullgöra uppdraget måste vi ha möjlighet att styra klimat, ljus och luftkvalitet i de lokaler där föremålen förvaras tillfälligt eller permanent (föremålsmagasin), där föremålen hanteras och bearbetas (ex. fotoateljé), samt där föremålen visas (ex. utställningssalar).

Nationalmuseums mångfacetterade samling omfattar föremål bestående av nästan alla tänkbara materialtyper: glas, metall, papper, textil, limämnen, sten, pigment etc. Merparten av föremålen är sammansatta av flera material, vilket ökar deras känslighet och ibland innebär en kompromiss när man ska fastställa ett lämpligt förvaringsklimat.

Nationalmuseums krav baserar sig på forskning och beprövad erfarenhet avseende generella risker:

- Hög temperatur – ökad kemisk nedbrytningstakt.
- Hög relativ luftfuktighet – mögelväxt och acceleration av vissa kemiska reaktioner, samt korrosion av metaller.
- Låg relativ luftfuktighet – sprödhet som gör föremålet ömtåligt vid hantering, krympning som leder till sprickbildningar och brott.
- Varierande luftfuktighet – de flesta föremålen skadas av snabba och stora variationer i den relativa luftfuktigheten.

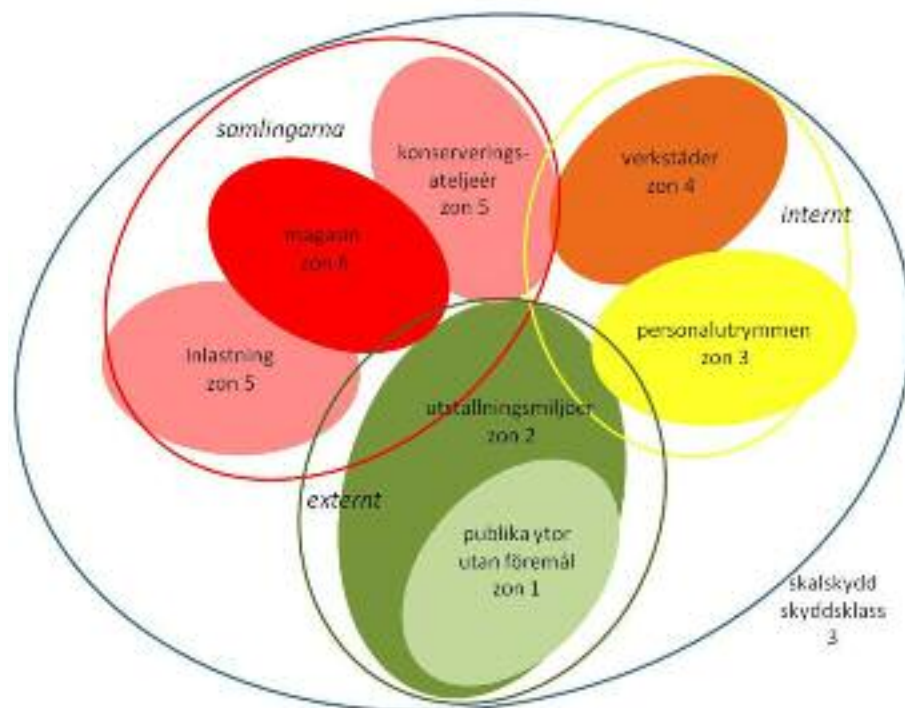
Varje föremål har sin historia och för många av museets föremål är den mycket lång. Föremålets känslighet påverkas av denna historia: av ålder och framställningsteknik samt äldre skador och medvetna förändringar, vilka kan vara allt från tidigare lagningar till dagens konserveringar.

Nationalmuseum är också beroende av vad andra ställer för krav. Alla större utställningsproduktioner innebär inlån av föremål, ofta från andra länder. Museet måste uppfylla en rad villkor som långgivaren ställer, till exempel mycket precisa klimatkrav.

SÄKERHET

Säkerhet på museer har flera dimensioner. Det handlar om alltifrån skydd för stöld och skadegörelse till brand och i viss mån även personsäkerhet. Vad gäller brandskydd måste åtgärder för att skydda mot brand säkerställas så att skyddet i sig inte skadar föremålen. Ett väl fungerande stöldskydd är en viktig förutsättning för personalens arbetsmiljö.

Nedan redovisas principiella säkerhetszoner, *grön zon* – externt/publikt, *gul zon* – internt/personal och *röd zon* – samlingarna.

Säkerhetszoner och flöden

Ljusgrön zon: Publika områden som foajé, butik, blå ateljén. Personalentré fram till vaktkur.

Grön zon: Publika ytor som har entréavgift eller där det föremål visas. Vid "nygestaltning" blir lokal i grön zon röd.

Gul zon: Områden som är tillgänglig för "all" personal ex. korridorer, kontor, personalmatsal. Gul zon, inkluderar även kontorsarbetsplatser, vilka skulle kunna ges en "orange nyans", då alla inte har tillträde till alla kontor.

Röd zon: Magasin, konservator ateljéer, packrum, avfartsrum. Hela museet är idag en röd zon så snart museet stänger för allmänhet dvs. från 18.00 eller 20.00 fram till 07.00. Även här kan man tänka i olika nyanser för att få större flexibilitet och en enklare logistik.

Ett generellt krav är att i fasad ha ett omslutande skalskydd motsvarande skyddsklass 3. Önskvärt är dock att ljusgrön zon 1 förläggs utanför skalskyddsgräns. Andra säkerhetskrav finns formulerade/beskrivna i dokument i formalia runt in- och utlån.

LOGISTIK

Logistik och säkerhet är intimt förknippade med arbetsmiljön för flertalet arbetsgrupper på museet. Konstanter av den klass som bedrivs på Nationalmuseum är ett professionellt hantverk som kräver stor precision och ett kompetent handlag. För att minimera risker för såväl personal som föremål måste logistiken fungera friktionsfritt. Att kommunikationsvägar är måttmässigt anpassade, tröskelfria och följdriktigt placerade i säkerhetszoner är en grundförutsättning. Utrymmen för tillfälliga utställningar ska vara avskiljbara och därmed enkla att stänga vid ny installation (grön säkerhetszon blir tillfälligt röd), utan att besökaren känner sig utestängd.

När en tillfällig utställning ska installeras är det jämförbart med ett mindre byggprojekt, scenografi ska byggas (spacklas, slipas, målas mm) och förutom föremålen ska allt övrigt material transporteras genom huset. Detta visar också på behovet av skilda inlastningar för konst respektive andra leveranser som exempel byggmaterial eller butiksvaor.

Foto Linn Ahlgren Nationalmuseum

Lokaliteter Nationalmuseumbyggnaden ”Dialogprogram”

Lokalitet	Beskrivning	Ref. yta	Krav
Externt - publikt			Kapacitet att ta emot 500 000 besökare per år, och 2000 personer i byggnaden samtidigt.
Entré	En välkomnande och väl fungerande entré som snabbt hjälper besökaren in och tillrätta. Besökarna skall enkelt kunna överblicka utbudet, det vill säga vilka utställningar, seminarier, visningar och aktiviteter som står till buds. De ska även lätt hitta vägen till service och information. Vid stora publikdragande utställningar eller andra evenemang måste ett system för att styra publikflödet finnas. Detta ställer krav på en effektiv logistik vid ankomsten.		
Kaprum	Klädförvaring, effektförvaring och barnvagnsutrymme, separat garderob för skolklasser och blöta barnkläder.		
Toaletter	Toaletter på varje våningsplan		
Personhissar			
Permanent utställningar	Visas under en längre tid och innehåller olika materialkategorier presenterade i tydliga historiska axlar eller utvecklingslinjer. Utställningstypen kräver stora ytor och måste innehålla stora och små rumsvolymer för att t.ex. kunna visa kabinettskonst i intima rum och monumental-konst i gallerier. Denna form av utställning måste också gå att kontinuerligt förnya, förbättra och arbeta om. Nationalmuseum vill inte skapa utställningar som står orörda i årtionden.		Klimatstyrning och möjlighet att kontrollera ljus.

Studiesamlingar	Benämns ibland även oriktigt "öppna magasin". De har magasinsskäraktar utan att vara en del av magasinerna. De är till sin form förtätade uppställningar av föremål som illustrerar t.ex. ett kronologiskt komparativt koncept. Vanligtvis används denna typ av utställning för att visa enskilda föremålskategorier, konstnärer, tillverkare, samlingar skapade av enskilda samlare.		Om utställningen innehåller olika materialkategorier krävs klimatstyrning och möjlighet att kontrollera ljus-
Tillfälliga utställningar	Kan utgöras av samtliga ovan nämnda koncept men visas endast under kortare perioder och innehåller olika materialkategorier. Lokalen utsätts tidvis för mycket stora publikgrupper och slitage. Lokalen måste effektivt vägleda besökaren genom utställningen. I övrigt se ovan.		Klimatstyrning och möjlighet att kontrollera ljus.
Hörsalar av olika dimensioner	En rad olika aktiviteter som seminarieverksamheter, erbjuder föreläsningar, arrangerar konferenser, konstskolor, undervisning, filmvisning, inspirationsträffar med mera.		
Hörsal		Ca 350 platser	
Konferenslokal		50-75 platser	
Ateljéer, skolutrymmen	Gärna med separat ingång		
Lekrum för mindre barn			
Samlingsplats	På varje plan finns en eller två markerade platser där grupper samlas inför en bokad visning.		
Reflektionsyta	Rumlighet som ger möjlighet till enskild mer meditativ reflektion.		
Muselbutik			
Restaurant			
Café			
Bar			

Samlingarna – egenvärde och egenart			
Nytt lastintag	Inbyggd lastkaj, storleken motsvara NM:s större bilar. Enbart för lastning av konst.		Travers i tak
Transporthiss			
Packrum	Hantering av föremål, dvs. packning och upppackning av föremål.	100 kvm inkl förråd och kontor, exklusive lådförråd.	Travers, lyftbord mm. klimat Tillgängligt med hissar, stora dörrar utan trösklar.
Avfartsrum	Packade föremål på väg in eller ut från byggnaden. Både NM föremål och inlånade föremål. Lådor kan väga upp till 500 kg.	Ca 70 kvm	Klimat, travers i tak, hyllsystem för mjukpackad mindre konstföremål. Hög säkerhet. Tillgängligt med hissar, stora dörrar utan trösklar.
Klimatsluss	Ett rum där föremål kan konditioneras till ett annat klimat. För föremål som kommer från en miljö som där klimatet avviker väsentligt från NM byggnadens.		Klimatkontroll – möjlighet att styra klimatet dvs. både höja och sänka Rf och temp.
Karantän	I anslutning till packrum, möjliggör karantän om föremål visar sig vara skadedjursangripna vid upppackning.		Klimatkontroll – möjlighet att styra klimatet dvs. både höja och sänka Rf och temp.
Magasinsytor	Klimatserat för olika materialkategorier och logistiskt välplacerade med hög säkerhet.		Logistik mellan utställningslokaler, konservering, foto och packrum. Tillgängligt med hissar, stora dörrar utan trösklar.
	1. Skulptur mm. (se nedan)		
	2. Måleri, möbler mm		
	3. Konst på papper, textil mm	Ca 100 kvm	
Skulpturmagasin	Skulptur är trägrönlig, dvs. i stora och tunga format. Magasin för gips, sten och bronser (terrakottaskulpturer i annat magasin).	Ca 100 kvm	Pallar, pallyft, Bärkraft golv: 1 ton/kvm, inga trösklar, takhöjd 2,5 m fullhöjd dörr, 35 ±5 %. Tillgängligt med hissar, stora dörrar utan trösklar.

Konserveringslokaler	Vård och konservering av föremål samt förberedelser inför utställning. Vissa gemensamma utrymmen – ateljéerna bör ligga väl samlade i byggnaden. Tre typer:		
	1. Skulptur- och konsthantverk: indelat i olika funktioner.	Ca 100 kvm	Traversinstallation som kräver kraftiga bjälklag, takhöjd 3 m, dagsljus. Tillgängligt med hissar, stora dörrar utan trösklar klimat.
	2. Papper och textil (indelat i flera rum), inki kontor, förråd etc. (om beslut tas att teckningssamlingen ska förvaras i NM byggnaden krävs betydligt större och mer utrustade lokaler.	Ca 100 kvm	Klimat + kontrollerat dagsljus Tillgängligt med hissar, stora dörrar utan trösklar.
	3. Måleri, ram och möbler (indelat i flera rum).		Klimat + kontrollerat dagsljus Tillgängligt med hissar, stora dörrar utan trösklar.
Fotoateljé		100 kvm (villkor: om fotoateljéer finns i det nya magasinsexpletet)	Takhöjd på 4 m och minst 3 m höga tröskelfria dubbelörrar öppning minst 250 cm. Inga krav på dagsljus i ateljén dock i kontorsutrymme. Tillgängligt med hiss.
Verkstad (tekniker, snickeri, metal, målar)	För att enkelt kunna komplettera utställningarna		Bra inlästning
Internt – arbetsplats och miljö			
Personalutrymmen	Kunna samla hela personalen, personalens hemvist på museet. (t ex lunchrum, viltrum, friskvård).		
Kontorsarbetsplatser	Tillfälliga kontorsarbetsplatser för de som har sin ordinarie arbetsplats utanför museet.		
Sammanträdesrum			

Del 4. Framtidens museum – en omvärldsfråga

Foto Bodil Karlsson Nationalmuseum

Myndigheten Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde lockade förra året närmare en miljon besök till sina museer och visningsplatser. Nästan en halv miljon av dessa ägde rum i Nationalmuseum på Blasieholmen som under 2008 var Sveriges populäraste "inomhus"-museum bland medborgarna. Valda delar av landets främsta konstsamlingar visades upp. Tillfälliga utställningar med konst av internationell toppkvalitet visades: Roslin, Toulouse-Lautrec, Queer, Tidens form, Lura ögat. Ringlande köer, förvåningsfulla ansikten, lust och intresse att se mer: medborgare och turister vill ha sitt Nationalmuseum!

Nationalmuseum är en nod i det nationella och internationella konstlivet. Samlingarna efterfrågas inom landet och över hela världen. Kolleger från andra länders konstmuseer kommer hit, och tjänstemän från Nationalmuseum åker som kurirer med lån till andra kontinenter. Personalens stolthet över det världsarv som förvaltas är påtaglig: här finns omistliga delar av många länders konst, konsthantverk och design, samlingar mångfacetterade och gnistrande som en slipad ädelsten.

Samtidigt: Den praktfulla 1800-talsbyggnaden på Blasieholmen har förfallit i decennier. Läckor i taket, elledningar från 1930-talet, fallande stenfragment, mögel, syrefattig luft som gör besökare yra och matta. De unika samlingarna bryts ned, personalens och publikens säkerhet äventyras, arbetsmiljön är under all kritik. Lokalerna är utdömda och måste utrymmas. Verksamhetens behov har eftersatts under hela 1900-talet. Anslagen räcker sedan länge bara till lokalhyra och merparten av lönerna; medel till vården av samlingarna och verksamheten måste hittas på andra håll. Museet kämpar för sin överlevnad.

Finnes: något att vara stolt över – och något att skämmas för. Önskas: ett förnyat Nationalmuseum blomstrande av ett gemensamt engagemang från politik och publik.

Konstens offentliga och tillgängliga rum: en demokratifråga

Framtidens museum är en väsentlig del av det offentliga rummet. Nationalmuseum berör demokratins hjärta: en plats som är öppen och gemensamt ägd, där konstnärlig kreativitet uppskattas som en central samhällsfunktion. Tillgång och tillgänglighet till en sådan plats kan aldrig tillförsäkras medborgaren genom att göra den beroende av privat generositet eller upp-bunden av näringslivsintressen.

Museerna växelspelar med det omgivande samhället. Relationen tas ofta för given och museernas existens hänger därför på en skör tråd mellan likgiltighet och dominerande instrumentella synsätt, framförallt ekonomism och renodlat nyttotänkande. Eftersom museerna i hög grad associeras med en fysisk plats är det lätt att tro att verksamheten är lika med skalet, byggnaden. Museet som byggnad och personalens löner är de fasta kostnader som tar mest resurser, och själva verksamheten och samlingarna kommer därför i kläm så fort den finansiella situationen blir ansträngd. Museernas egentliga roll och betydelse i samhället döljs därför lätt av kortsiktiga lösningar som leder till kriser och konflikter, vilka i sin tur används som en krydda i mass-medias nyhetsproduktion. En grundlig genomlysning av museernas behov bortom hyreskostnaderna har inte gjorts i Sverige, och de fortsätter därför att hänga på den sköra tråden.

De statliga konstsamlingarna har en över tvåhundra år lång historia. Snart 150 av dessa år har samlingarna förknippats med en byggnad på Blasieholmen, på vilken det nu står NATIONALMUSEUM med gyllene bokstäver. Det monumentala i byggnadens karaktär får betraktaren att lita på institutio-

nens ställning och stabilitet. Det absoluta beroendet av det omgivande samhällets stöd och insikt i konstens värden syns inte utanpå.

Byggnaden på Blasieholmen får många att tro att Nationalmuseum är en inrättning av och för o8-or, alltså något väldigt lokalt. Det finns därför en risk att rikspolitiker från andra landsändar tycker att det inte är en fråga för riket att ta hand om museet, fastän det är statligt. Det ser istället ut som en fråga för Stockholm – det ligger ju ändå där, eller hur? Men en politiker i Stockholms stadshus kan avvisa frågan, för det är ju ett nationellt statligt museum som otvetydigt hör till regeringens uppgifter - eller hur? Och gemensamt kan det offentliga representanter hänvisa till det privata: kan inte de betala istället? Alla talar om att värna kulturen och konsten, det är inte där skon klämmer. Bollen som alltid skickas vidare är egentligen de kostnader som ingen vill ta ansvar för, trots att de är låga i jämförelse med kostnaderna för demokratins övriga infrastruktur.

Just det faktum att huvudbyggnaden ligger fast förankrad vid Stockholms ström medan museets innehåll och verksamhet sträcker sig ut över hela landet, ja långt ut i världen, ser ut att vara en av förklaringarna till den märkliga kombinationen av publik popularitet och politisk vånda. Men här finns en enorm potential: om staten och staden kan komma överens om hur denna stora tillgång kan utvecklas så öppnar sig möjligheter att skapa något som få andra länder kan åstadkomma.

Det krävs analys och insatser för att genomföra den nödvändiga förnyelse som krävs för att säkerställa konstmuseets möjligheter att fylla sina uppgifter i samhället för framtiden. Här nedan berörs några samtidsfaktorer av betydelse som måste beaktas i detta arbete: de gäller publikintresse och medborgarstöd, konstmuseernas roll i internationella stadsförnyelser och konstsamlingarnas substansvärde.

Publikintresse och medborgarstöd

I skrivande stund (januari 2009) har massmedia konstaterat att de största konstmuseerna i Sverige, det vill säga de statliga myndigheterna Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde respektive Moderna museet, har ökat mest när det gäller publiktillströmningen till museer i Sverige år 2008 jämfört med året innan. Nationalmuseum på Blasieholmen är näst efter friluftsmuseet Skansen och turistmagneten Vasamuseet det mest besökta enskilda museet i Sverige. Skansen och Vasamuseet, med vardera 1 352 000 respektive 1 143 000 besökare, har en hög andel utländska turister. På Vasamuseet rör det sig om hela 80% av besöksantalet, vilket gör att man där når något färre inhemska besökare än Nationalmuseum på Blasieholmen. Under år 2008 är Nationalmuseum på Blasieholmen med andra ord det ”inomhusmuseum” i Sverige som når flest inhemska besökare.

En analys av intervjuer och inrapporterade besökstal säger att den del av myndigheten som utgörs av museet på Blasieholmen har en utomordentligt stark ställning bland såväl inhemska som utländsk publik. En statistik över tid visar också otvetydigt att det är de stora, tillfälliga utställningarna som

Foto Bodil Karlsson Nationalmuseum

fungerar som magneter på publiken. Museet befinner sig i stark medvind och sviten av utställningar under senare år har byggt upp publikens positiva förväntan ytterligare.

Under två år, 2005 och 2006, hade 19 statliga museer fri entré. Besökstalet ökade kraftigt på de flesta museer som omfattades av reformen. År 2007, när försöket avbröts, sjönk besökstalet igen, men inte så mycket som till tidigare nivå. Även i detta avseende visade det sig att Nationalmuseum på Blasieholmen klarat sig bra. Det gamla husets arkitektur, som gjorde det enklast att låta bottenvåningen förbli en "frientré-zon", visade sig vara en naturlig attraktion med ett antal publikfunktioner och en fritt tillgänglig utställningslokal. På bottenplanet rörde sig i genomsnitt 10 000–12 000 besökare (utöver betalande) per månad under år 2007, och intresset har hållit i sig, trots att byggnaden och dess publika funktioner är i dåligt skick och har en undermålig logistik.

Försöket med fri entré i hela museibyggnaden på Blasieholmen under 2005 och 2006 respektive fri entré på bottenplanet från 2007 har visat att byggnaden har kunnat ta emot en halv miljon besökare på ett år men att detta pressat såväl byggnad som verksamhet till det yttersta. Ändamålsfastigheten har nått taket för sin publika kapacitet med nuvarande utformning och disposition av byggnaden. En analys av behoven pekar på att en radikal omstrukturering av publika funktioner måste ske, främst på bottenplanet, för att kapaciteten ska kunna öka och att publikens krav ska kunna tillgodoses. Med hänsyn till byggnadsminnesmärkningen måste detta ske med utgångspunkt i arkitekturens egna förutsättningar och värden, och allt som den gamla byggnaden inte kan klara av måste tas om hand i en ny byggnad.

Nationalmuseum på Blasieholmen är ett nationellt konstmuseum och har som sådant sina motsvarigheter bland andra länders nationalgallerier. En naturlig nationell benchmarking uppstod dock när Moderna museet bröts ut ur statens konstmuseer 1999. De jämförelsedata som på så sätt kan erhållas måste dock alltid sättas i relation till respektive museers alltför olikartade

storlek och ansvarsområden – Moderna museet är väsentligt mindre och har snävare gränser för sitt uppdrag. De direkta motsvarigheterna måste alltså sökas utomlands.

Internationell stadsförnyelse: Bilbao-effekten

Det har talats mycket om den så kallade Bilbao-effekten. Med detta avses de samhällsliga och ekonomiska konsekvenserna av tillkomsten av Guggenheim-museet i det separatistiska Baskien i Spanien. Arkitekten Frank Gehry, en av de stjärnarkitekter som använts över hela världen för att lyfta nivå och status på städer, varumärken och evenemang, anlätades i detta fall för att skapa en "signature building" som skulle fylla uppgiften som symbolbyggnad för Bilbao i samtid och framtid.

När Guggenheimmuseet i Bilbao öppnades 1997 drog den omedelbart mängder av besökare. Fem år efter öppnandet drog den fortfarande stora skaror, trots den allmänna nedåtgående trenden efter 11 september 2001. Forbes.com refererar 20 februari 2002 aktuella siffror, av vilka det framgår att 930 000 besök räknats in under det gångna året. Av dessa hade 82% uppgett att de kommit till Bilbao uteslutande för att se museet. Eftersom 17% av besökarna kom från trakten, betydde det att i stort sett alla besökare som kom från platser utanför Baskien besökte Bilbao enkom för museets skull. Knappt hälften var utländska turister, främst från Frankrike, Storbritannien, Tyskland, Italien och USA.

De ekonomiska konsekvenserna av den objektspecifika turismen till Bilbao under 2001 kunde redovisas statistiskt. Det årets ekonomiska tillskott till regionen uppgick till 168 M Euro, och därutöver tillkom 27 M Euro i skatter. Besökarna spenderade 89 M Euro inne i museet, 43 M Euro på hotell, 35 M Euro på mat och dryck, 13 M Euro på shopping, 9,5 M Euro på transporter och 6,6 M Euro på fritidsaktiviteter. Över hälften av det ekonomiska tillskottet kom alltså omgivningen utanför museet tillgodo.

Bakom de imponerande siffrorna kan en välbekant faktor skönjas. De tillfälliga utställningarna drog väsentligt mer publik än de fasta samlingarna (ca 700 000 till de tillfälliga utställningarna, ca 230 000 till de fasta samlingarna), vilket är samma mönster som gäller generellt för konstmuseerna runt om i Europa och Nordamerika. Även om besökarna tagit sig till en plats som ur turistisk synvinkel kunnat beskrivas som en avkrok med endast en sevärdhet, har denna sevärdhet haft ett programutbud som dragit publik i sig. Det är inte endast arkitekturen som skal som attraherat publiken; konsten som sådan har en dragningskraft under förutsättning att den paketeras i form av så kallade "block-busters".

Bilbao-effekten har under det senaste decenniet använts som argument för att bygga nya konstmuseer världen runt. Detta ekonomiska och instrumentella perspektiv på konstmuseerna har dominerat så fort kostnader för investeringar diskuterats i media och kulturpolitisk debatt. Men även om Bilbao-

effekten återopats oräkneliga gånger tycks det för det mesta ha skett utan att beakta det specifika utgångsläget i det baskiska projektet. Få seriösa analyser har gjorts gällande samhällseffekterna av nya konstmuseer i redan välfungerande städer och handelscentra. Frank Gehry reagerade själv i TimesOnline 9 juli 2008 på hur exemplet Bilbao har använts världen över och betonade att det fanns en genomtänkt plan för att nygestalta hela staden:

“Frank Gehry built the spectacular fish-scaled Guggenheim museum in Bilbao for less than \$100 million 11 years ago. It paid for itself within a year and spearheaded an economic, social and cultural revival of the Basque region, which is now one of the most popular destinations in Spain after years blighted by terrorist violence. Ever since, ambitious city planners from Gateshead to Guanzhou have fallen over themselves to bag an iconic new building by a superstar architect in the hope that it will provide a similar upturn. But this morning, speaking in front of the temporary summer pavilion he has designed for the Serpentine Gallery in Hyde Park, Gehry, 79, said that the so-called ‘Bilbao Effect’ had been misunderstood.

‘It’s a bunch of bullshit,’ he said. ‘You do a building, you solve the problems, people are happy and that’s nice.’ However, a really successful building, like the Guggenheim, cannot simply be churned out to order. ‘It is kind of a miracle, you don’t quite know how it happens. In the case of Bilbao, they asked for Sydney Opera House when we started but they had a comprehensive plan for the community. Foster did the subway system, Jim Stirling was doing a train station that never happened, Calatrava did the airport and everybody did a vineyard. So there was sort of an intent to change the community and it worked.’ “

Internationell stadsförnyelse: Tate

Museet i Bilbao var med andra ord från början del av en större, genomarbetad plan för stadsförnyelse i en eftersatt region. Det har gjort satsningen på Guggenheim-museet i Bilbao svårjämförlig för dem som satsat på förnyelse av ett existerande konstmuseum i en redan välfungerande stad och region. Det är därför i praktiken mera relevant att studera framväxten av Tate Modern i London, idag ett av världens populäraste besöksmål för konstintresserade .

En förnyelse av Tate Gallery i centrala London påbörjades redan i slutet av 1980-talet. Samlingarna hade växt under decennier och kunde inte längre inrymmas på ett tillfredsställande sätt i den gamla byggnaden på Millbank. Idéarbetet ledde till beslutet att skapa ett nytt galleri avsett för den internationella moderna och samtida konsten. Beslutet innebar att två institutioner med det gemensamma namnet Tate skapades: Tate Britain och Tate Modern.

Förutsättningen för att realisera den tänkta nyordningen var att Tate Modern fick en egen byggnad. Den ekonomiska förutsättningen för en storsatsning med hjälp av offentliga medel skapades genom grundandet av The National Lottery 1993. År 1994 bestämde sig ledningen för att satsa på den övergivna

Bankside Power Station i East End, en byggnad av enorma mått som dock behövde omgestaltas radikalt och anpassas för sitt nya ändamål. Året därpå fick Tate 52 miljoner £ ur The National Lottery för att bygga om Bankside Power Station. De totala kostnaderna för projektet uppgick till 150 miljoner £, vilka huvudsakligen bekostades genom offentliga medel. Tate Modern öppnade år 2000 och kom omedelbart att fungera som en turistmagnet. Sedan dess har närmare 40 miljoner besök registrerats, och Tate Modern är idag en av Storbritanniens tre populäraste turistattraktioner.

Det intresse för Tate Modern som fanns från början kunde vidmakthållas och utvecklas genom nya koncept för utställningar och samverkan med samtida konstnärer, och effekten av det stora publika intresset var att hela området på Thames södra strand levde upp och bidrog till att positivt ändra uppfattningen om Londons stadsutveckling och sociala utvecklingsförmåga. Den arkitektoniska omvandlingen av turbinhallen gjordes av de välrenommerade schweiziska arkitekterna Jacques Herzog och Pierre de Meuron, vilket i sin tur bidrog till uppfattningen att Tate Modern var en internationell kulturinstitution med gränsöverskridande ambitioner.

I en tid när samtidskonsten haft en extremt stark ställning har Tate Modern fungerat som en central plats för mötet mellan konstnärlig kreativitet och en bred publik. En annan och mindre uppmärksammasida av konceptet har varit att tydliggöra det inhemska konstnärliga kulturarvet genom Tate Britain. Underförstått i kombinationen av de båda institutionerna finns en markering av att framtidens konst är internationell till sin natur och därmed kan uppfattas, beskrivas och förstås oberoende av nationalitet och ursprung, medan den brittiska konstkulturen förutsätter en annan pedagogik för att kunna nå en bred internationell publik.

Den ekonomiska effekten av Tate Moderns etablering beräknas i 2008 års nivå vara ca 100 miljoner £ årligen i sidointäkter för stadens näringar, och 4000 nya jobb har genererats, huvudsakligen i Southwark-området. En annan effekt har varit att besökarstrukturen inom Tate har viktats om, så att 60% av besökarna till Tate Modern är under 35 år.

Det överväldigande publikintresset har utövat stort tryck på Tate Modern, som slitits hårt på kort tid. En ny omgestaltningssplan har därför presenterats under ledning av firman Herzog & de Meuron. Den syftar till att utveckla byggnaden så att den kan klara av ett konstant publiktryck på ungefär 5 miljoner besök årligen. Vidareutvecklingen ska vara klar år 2012 till de olympiska spelens öppning.

Substans före yta: arkitektur som lyfter innehållet

De diskussioner – och beslut – som Bilbao-effekten och förnyelsen av Tate givit upphov till världen över har satt fokus på arkitekturens roll för en stads framgång i den globala ekonomin. Att den stora boomen för arkitektoniska landmärken i så hög grad gällt konstmuseer diskuteras mera sällan. En anled-

ning kan vara att spektakulär arkitektur gärna omtalas som konstverk i sig. Massmedia har därmed betonat stjärnarkitekternas personliga betydelse för de förverkligade beställningarna oavsett vilken funktion byggnaderna har. Operor, konferenshallar, bibliotek, flygterminaler, teatrar, broar och så vidare har på så sätt likställts med konstmuseerna. Avsikten med uppdragen och hur verksamheterna samspelat med arkitekturen har kommit i skymundan. Arkitekturen har gått före byggnadens raison d'être, och den färdiga byggnadens funktionalitet och förmåga att lyfta fram innehållet har tappats bort.

Omkring 60% av konstmuseerna i USA beräknades av AFA år 2004 befinna sig under om- och/eller utbyggnad. En mycket omfattande investering i den institutionella kulturen kunde påvisas, och den hade ingen geografisk begränsning. De olika delstaterna tycktes alla ha samma ambitioner, och ekonomin dominerades av en mix av lika ivriga privata och lokala offentliga intressen. De federala investeringarna höll sig dock på en mera modest nivå, även om vissa satsningar på nya museer inom Smithsonian-komplexet planerades.

Samma mönster, men med större offentliga intressen, har upprepats i Europa. Huvudstäderna i Västeuropa har från 1990-talets början i större omfattning satt igång stora byggprojekt för de offentligägda konstsamlingarna. Huvudstäderna i Östeuropa har efter ekonomisk förmåga följt efter, liksom även mindre städer i Storbritannien och Centraleuropa. I Norden har stora till- och nybyggnationer av konstmuseer ägt rum i Danmark och Finland, och motsvarande planeras till och med i Norge, som traditionellt haft svårt att skapa politisk enighet om satsningar i huvudstaden. För Köpenhamn, Helsingfors och Oslo gäller dessutom att nationella konstmuseer och nationella operahus planerats och byggts ungefär samtidigt.

Starkt generaliserat kan den internationella boomen ifråga om ny arkitektur för konstmuseer sägas ha tonat ned ändamålets lokalkrav. Den entusiasm som funnits inför spektakulär ny arkitektur har varit förståelig bland annat med tanke på exemplen Bilbao och Tate Modern. Efterhand har den dock fått en rekyleffekt på de verksamhetsansvariga konstmuseicheferna, som idag efterlyser en ändamålsenlig, funktionsduglig arkitektur och större fokus på konsten själv. För att få en kursändring till stånd krävs goda exempel på byggprocesser som uttrycker en genomtänkt helhetssyn på samlingarna och konstmuseets roll i samhället. Klimatsmarta, "gröna" lösningar har förts fram som ett gemensamt intresse för arkitekter och beställare. Nu står en fördjupad analys på tur. Frågan är vem som först tar den bollen.

The Capital of Scandinavia?

Svenska institutet har i skriften Sverige bilden 2008 konstaterat att Sverige ligger på internationell jumboplats i fråga om hur andra länder ser på Sverige som kulturland, särskilt när det gäller omhändertagande av kulturarvet. Denna beklagligt rättvisande bild är oroande när den blir så tydligt uttalad från omvärlden. Ett sätt att bemöta kritiken har varit att måla upp visioner av en stark huvudstadskultur.

Stockholm Visitors Board, Stockholms stads politiker och rikspolitikers storsadsvisioner har fört fram tanken att Stockholm ska vara Skandinaviens oomtvistade huvudstad och utvecklas till en attraktiv internationell storsadsregion de närmaste 20 åren. Stockholm ska förses med nya vägar och kommunikationsleder, effektiv energiförsörjning och en blomstrande handel; befolkningen ska växa och många arbetstillfällen ska uppstå. Vision 2030 innebär en infrastrukturell storsatsning: här ska hända stora ting!

Politiker och journalister i Stockholm har också kastat fram många förslag på spektakulär arkitektur – mestadels byggd på höjden – för att stimulera regionens självkänsla och framåtanda. Visionen om ett ”Stockholm på höjden” har haft fokus på ytan, den yttre arkitekturen, troligen i tron att höga hus imponerar på omvärlden. De sakligt grundade skälen till att investera i landmärken har lämnats därhän, liksom den horisontella stadens humana och estetiska värden.

En god tanke med alla förslag till stadsförnyelse genom ny arkitektur är viljan att visa tilltro till framtiden och vår tids förmåga att bidra till den. Det finns också en bred uppslutning kring ”grön” och hållbar arkitektur. De valhända förslag som kommit fram pekar dock på att förhållandet mellan arkitektur och ändamål måste lyftas fram. Den potential som redan finns behöver utvecklas, och man behöver inte gå över ån efter vatten.

De internationella satsningarna på konstmuseer har inte diskuterats på allvar i Sverige, även om arkitekturtidskrifter presenterat enskilda nybyggnader för sina läsare. Bilbao-effekten och konstmuseernas roll för en dynamisk storsadsutveckling har ingått i en global förnyelseprocess som inte nått Sverige.

Det betyder inte att allt varit stiltje i Sverige. Moderna museet fick nya lokaler 1998, och ett nytt museum invigdes 2004 i Göteborg under namnet Världskulturmuseet. Felkalkylerade byggprocesser, höga driftkostnader och innehållsmässiga problem inom dessa projekt har tyvärr lagt hämsko på museerna och gjort politiker negativa till att upprätta investeringsplaner för den institutionella kulturen. En misstro mot större satsningar har uppstått.

Integration och kontinuitet: konstarternas samband och kreativitetens flöde

Under 2000-talet har frågan om ett designmuseum och en mötesplats för design i Stockholm utretts och debatterats vid flera tillfällen. Den har blivit infekterad och präglad av olika professionella utövares särintressen. Det har varit omöjligt att enas om en grundläggande analys av nuläge och vision. Innebörden av begreppen design och form har visat sig svår att hantera, och Designåret 2005 expanderade båda begreppen till att potentiellt betyda allt från enskilda föremåls utformning till hela samhällets organisation och beslutsprocesser. Gränsen mellan begreppen form och design har inte utretts, och professionella utövare och skribenter har idag undantagslöst stora

problem att definiera skillnaden, trots att begreppen i dagligt tal används som om de vore komplementära.

Det enda som framstår som tydligt i debatten är att den uteslutande varit inriktad på nuet. De statliga samlingarna av konsthantverk och design har ibland nämnts som en del av ett framtida designmuseum, men då endast den del som är nutida – resten har lämnats åt sitt öde.

Eftersom Nationalmuseum alltsedan 1880-talet förvaltar och berikar de statliga samlingarna av konsthantverk och design är det oundvikligt att museet nämnts i debatten. Många av de professionella intressen som varit engagerade har uttryckt sig okunnigt och starkt partiskt, framförallt genom att blanda ihop museifunktionen med en handelsplats för designintressen. Men en del av sammanblandningen har också styrts av blindheten för att ett museum har ansvar för tidslinjerna både bakåt och framåt, så att nutiden blir ett aktivt uttryck för ett pågående flöde av kreativitet.

Denna blindhet har gjort att Nationalmuseum setts som olämpligt att ha hand om det statligt ofinansierade designuppdraget. Partsintressen och projektörer har skytt det faktum att staten ännu efter 130 år inte har avsatt ett förvärvsanslag för design och därmed uttryckt att samtidsdesign, till skillnad från samtidskonsten, saknar betydelse (Moderna museet har årligen 5 miljoner kronor i anslag för att förvärva bildkonst). Svårigheten att bygga upp representativa samlingar av konsthantverk och design utan statsanslag understryks av att museiuppdraget inte heller understöds eller erkänns av staten.

Partsintressenas endimensionella nutidsfixering har också lett till blindhet inför konstarnas samband. Idéer om allkonstverk och gränsöverskridande kreativitet har en lång historia. Vår tids inkluderande och gränsöverskridande konstbegrepp har paralleller i tidigare epoker, och det har betydelse för dagens teori och praktik. Konstnär/formgivare/designer är olicensierade och oskyddade titlar, och det är tydligt att enskilda utövare byter beteckning efter situation och behov. De konstnärliga uttryck som visas idag präglas starkt av gränsöverskridanden av alla slag. Ett försök att skilja konst från konsthantverk, konsthantverk från design, konst från design, design från form och konst från form är dömt att misslyckas. Sannolikheten att misslyckas är lika hög när det gäller ett museum för "form och design". Lösningen på problemet är att låta konstnärliga uttryck integreras inom konstens institutioner istället för att segregera dem.

Samlingarna: nyckel till framtidens värden

Nationalmuseum är en statlig kulturinstitution med internationellt enastående samlingar. Men när samlingarna omnämns i media är det ofta i form av ytliga utspel av karaktären "sprid samlingarna i landet", "töm magasinen" eller "återlämna allt till de länder föremålen kommer ifrån". Det är därför dags att lyfta fram samlingarna på allvar. Tre värden är viktiga att betona: betydelsen av det fysiska och autentiska i en virtualiserad värld, kulturarvets förmåga att

öppna nuet för tidslinjerna bakåt och framåt och, sist men inte minst, möjligheten till konstnärligt-kreativa gränsöverskridanden mellan konstarterna och mellan lokalt och globalt. Den internationella potentialen i Sveriges statliga konstsamlingar är stor och bör tillvaratas på en helt annan och mera kvalificerad nivå i framtiden.

I museibygnaden på Blasieholmen kan bara en liten del av de permanenta samlingarna visas. Huset var för trångt redan för över hundra år sedan, och vi som lever idag har därför inte haft en chans att se spännvidden i samlingarna. Nationalmuseum kan beskrivas som ett skattskrin med lönnfack; en del är synligt men stora skatter väntar på att bli upptäckta av publiken.

De dolda samlingarna väntar på sin publik, och mötet dem emellan måste ske i ändamålsenliga lokaler. Detta möte får sin kvalitet genom platsen, rummet och presentationsformerna. Konsten och mötet med publiken är av internationell och allmänmänsklig natur. Därför är det rimligt att ställa sig frågan om detta möte kan göras på ett sätt som är unikt för samlingarna och platsen eller om det finns en risk för att en ombyggnad av den gamla Nationalmuseibygnaden och en ny byggnad i närheten bara skulle upprepa millenieskiftets internationella mönster för hur ett konstmuseum brukar se ut.

Både i en gammal byggnad och i ett nytt hus är det viktigt att föra fram särdrag och styrkor i samlingarna och att samtidigt låta platsen berika upplevelsen. Det som är specifikt för just detta konstmuseum blir då automatiskt ett egenvärde för besökaren. Och vad kan då konkret pekas ut?

Sverige förvaltar målerisamlingar av stort internationellt intresse, en teckningssamling på global toppnivå, en mycket särpräglad och intressant skulptursamling, en samhällsspegel i konsthantverk och design, en varierad och okänd textilsamling, en rik keramiksamling och vissa fascinerande samlingar utan internationellt motstycke, såsom ikon- och miniatyrsamlingarna. Allt detta kräver en genomtänkt presentation för att ge besökaren en känsla för de visuella konstarnas samband. Den genomgående röda tråden är att lyfta fram konstarnas, att inkludera och integrera konstnärliga uttryck.

Samlingarna kan lyftas fram genom det unika i det som kallats platsens poesi. Dagsljuset är komplext och variationsrikt på grund av Blasieholmens belägenhet vid vattnet. Årstidernas tydliga växlingar, väderlekens dynamik och solens vandring över himlen gör varje besök olikt det andra. Om besökaren fritt får förnimma sambandet mellan ute och inne, om blicken kan vändas ömsom mot staden vid vattnet, ömsom tillbaka in mot rum och föremål, ger det en helhetsupplevelse som är unik i en internationell jämförelse. Samma sak gäller om den befintliga byggnaden och den tänkta nya byggnaden uppfattas utifrån stadsrummet.

Publikintresset för Nationalmuseum på Blasieholmen är redan idag stort med internationella mått mätt. Besökarantalet slår i taket för byggnadens nuvarande kapacitet och de tillfälliga utställningarnas attraktionskraft håller i sig. När den gamla byggnadens inneboende värden tas tillvara för att förädla samlingarnas egenart blir resultatet en internationellt unik och publikmässigt oemotståndlig helhet. Men den räcker inte för att samlingarnas hela potential

ska tas tillvara och utställningsverksamhetens krav ska uppfyllas. För detta ändamål behövs en ny byggnad som är följsam och flexibel inom ramen för en spetsarkitektur som är lika specifik för platsen som den gamla. Här finns en sällsynt möjlighet att vända den globala trendens fixering vid ett spektakulärt hölje mot en högkvalitativ funktionalitet som korresponderar mot samlingarnas och platsens redan existerande värden. Då kan Sverige och Stockholm erbjuda en så stark konstupplevelse att den blir värd en resa i sig.

Och vem kan göra allt detta frågar sig slutligen den skeptiske (med tanke på att Sverige inte direkt uppfattas som ett kulturland). Svaret är: det ska vi göra tillsammans, *för även vi kan, om vi vill.*